

(NE)BEZBEDNE U JAVNOM PROSTORU

Gorana Radovanović, Aurelija Đan

(NE)BEZBEDNE U JAVNOM PROSTORU

Kvalitativna studija o bezbednosti žena u javnom prostoru u Novom Pazaru

(NE)BEZBEDNE U JAVNOM PROSTORU

Izdavač

Beogradski centar za bezbednosnu politiku
www.bezbednost.org
Đure Jakšića 6, 11000 Beograd, Srbija
Tel/fax: + 381 11 3287 334; + 381 11 3287 226
E-mail: office@bezbednost.org

Autorke

Gorana Radovanović, Aurelija Đan

Lektura i korektura

Tatjana Hadžić Jovović

Dizajn i prelom

Saša Đorđević

Štamparija

UNAGRAF, Beograd

Tiraž

300 primeraka

ISBN 978-86-6237-102-7

Beograd, 2015.

CIP - Каталогизacija у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

305-055.2(497.11)
342.721-055.2(497.11)

РАДОВАНОВИЋ, Горана, 1981-
(Ne)bezbedne u javnom prostoru : kvalitativna studija o bezbednosti
žena u javnom prostoru u Novom Pazaru / Gorana Radovanović, Aurelija Đan. -
Beograd : Beogradski centar za bezbednosnu politiku, 2015 (Beograd :
Unagraf). - 64 str. : graf. prikazi, tabele ; 30 cm

Tiraž 300. - Napomene i bibliografske reference uz tekst. - Bibliografija:
str. 60-64.

ISBN 978-86-6237-102-7

1. Ђан, Аурелија, 1986- [аутор]
а) Жене - Безбедност - Јавни простори - Нови Пазар
COBISS.SR-ID 215086348

Schweizerische Eidgenossenschaft
Confédération suisse
Confederazione Svizzera
Confederaziun svizra

Embassy of Switzerland

Stavovi izneti u ovoj publikaciji isključiva su
odgovornost autorki i ne odražavaju nužno
stavove Ambasade Švajcarske u Beogradu.

REČ ZAHVALNOSTI

Želimo da se zahvalimo građankama Novog Pazara koje su učestvovala u radu fokus grupa i u intervjuiima, kao i predstavnicama lokalnih organizacija civilnog društva koje su nam omogućile da bezbednost žena u Novom Pazaru sagledamo iz njihovog ugla.

Posebnu zahvalnost dugujemo Almi Junis iz Udruženja samohranih roditelja i jednoroditeljskih porodica „Zajedno“, uz čiju smo svesrdnu podršku organizovali fokus grupe i intervjue. Zahvaljujemo se i Emiliji Stepanović, stažistkinji BCBP-a, koja nam je pomogla prilikom sprovođenja terenskog istraživanja.

Konačno, želimo da se zahvalimo i Hajrudinu Hajroviću, predsedniku Saveta za bezbednost Grada Novog Pazara, koji je imao razumevanja i pružio podršku istraživanju lokalne bezbednosti iz ugla žena.

SADRŽAJ

Reč zahvalnosti	5
SADRŽAJ	6
Skraćenice	7
Lista tabela i grafikona	7
SAŽETAK	8
PREPORUKE	14
BEZBEDNOST ŽENA U JAVNOM PROSTORU	21
OPŠTE STANJE BEZBEDNOSTI U NOVOM PAZARU	26
BEZBEDNOST U NOVOM PAZARU POSMATRANA IZ UGLA ŽENA	34
MERE OPREZA	40
(NE)POVERENJE ŽENA U POLICIJU I LOKALNE INSTITUCIJE	43
ZAKLJUČAK	52
ANEKSI	53
Izvori	60

SKRAĆENICE

- BCBP** Beogradski centar za bezbednosnu politiku
MUP Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srbije
OCD Organizacije civilnog društva
PU Policijska uprava
SKGO Stalna konferencija gradova i opština

LISTA TABELA I GRAFIKONA

Tabela 1: Broj pojedinih krivičnih dela u Novom Pazaru u 2014. i 2013. godini

Tabela 2: Koju biste „zaključnu ocenu“ dali svojoj opštini?

Grafikon 1: Faktori koji utiču na to da se žene osećaju sigurno

Grafikon 2: Procenat policijskih službenika zaposlenih na teritoriji Grada Novi Pazar prema polu

SAŽETAK

Bezbednost žena u javnom prostoru (trgovi, parkovi, pijace, gradski prevoz i stajališta javnog gradskog prevoza, ulice, šetališta) u Srbiji slabo je istražena. Slučajevi nasilja nad ženama u javnom prostoru javljaju se kontinuirano i u velikoj meri utiču na to da se žene ne osećaju bezbedno, te da ograničavaju svoje aktivnosti kako bi smanjile rizik od ugrožavanja svoje bezbednosti. Nasilje sa kojima se žene susreću kada izađu na ulicu podrazumeva različite vrste ugrožavanja bezbednosti, počev od pukog zurenja, gledanja popreko, pa sve do uhođenja, razbojništva, fizičkog i seksualnog napada. Stoga se problem bezbednosti žena u javnom prostoru ne odnosi samo na njihovu fizičku bezbednost i zaštitu, nego i na osećanja sigurnosti i straha od nasilja.

Uzevši to kao polaznu osnovu ovog istraživanja, želeli smo da potvrdimo kakva su bezbednosna iskustva žena u javnom prostoru u Novom Pazaru i da detaljnije ispitamo faktore koji utiču na ugrožavanje njihove bezbednosti. Nadamo se da će ovo istraživanje podstaći dijalog o bezbednosti žena u javnom prostoru i na taj način motivisati širu zajednicu da bezbednosne probleme posmatra i iz ugla žena.

Žene u Novom Pazaru ne osećaju se potpuno sigurno u javnom prostoru.

U Novom Pazaru žene se najčešće noću plaše i osećaju nebezbedno. Ovo potvrđuje i istraživanje javnog mnjenja u Novom Pazaru u okviru projekta „Program za lidere u oblasti bezbednosti i vladavine prava“, koji realizuje Stalna konferencije gradova i opština u šest pilot-opština u Srbiji, u kome je skoro polovina žena (44%) izjavila da se ponekad ne oseća bezbedno dok šeta noću svojim komšilukom, dok je to isto izjavilo 21% muškaraca.

Osećanju nebezbednosti doprinose mračne i neosvetljene ulice.

Tome da se žene u Novom Pazaru ne osećaju bezbedno u velikoj meri doprinose mračne i neosvetljene ulice. Problem nedovoljnog osvetljenja grada i nepostojanja video-nadzora uočila je i lokalna samouprava, ali zbog manjka

sredstava u lokalnom budžetu nije uvedena ulična rasveta u širem centru grada. Uprkos tome, 2011. i 2015. godine godine iz gradskog budžeta izdvojeno je preko milion i po evra za rekonstrukciju Gradskog stadiona i izgradnju atletskog stadiona. Nameće se, stoga, pitanje kako se utvrđuju prioriteti prilikom raspodele postojećih (ograničenih) sredstava, odnosno *da li su građankama potrebni stadioni ili ulično osvetljenje koje bi doprinelo da se osećaju bezbednije*. Do ovakvog stanja došlo je delom i zbog toga što su žene u lokalnim institucijama isključene iz procesa odlučivanja. Odluke koje se tiču cele zajednice donose samo muškarci, ne uzimajući u obzir potrebe polovine stanovništva Novog Pazara.

Kako ne bi ugrozile svoju bezbednost, žene su primorane da usklađuju svoje obrasce ponašanja sa društveno ustanovljenim normama.

Žene u Novom Pazaru svakodnevno su izložene dobacivanjima i zaziranju okoline. Komentare im najčešće upućuju zbog „neprikladnog“ oblačenja. Žene zato pokušavaju da normalizuju situacije u kojima su izložene verbalnom nasilju tako što na sebe preuzimaju „odgovornost“ za takvo ponašanje muškaraca i njihovo ponašanje pravdaju svojim „neprikladnim“ izgledom. Žene su od malih nogu navikle da izbegavanjem određenog ponašanja mogu izbeći i nasilje. Ove strategije ograničavaju slobodu žene i baziraju se na principima „okrivljavanja žrtve“, na osnovu kojih je žena najodgovornija za nasilje koje doživljava. Neke od strategija koje žene u Novom Pazaru koriste da bi izbegle potencijalno rizične situacije su:

1. Izbegavanje izazovnog odevanja

Da bi izbegle komentare, dobacivanja i poglede muškaraca kada hodaju ulicom, veliki broj žena u Novom Pazaru vodi računa o tome da „ne izaziva“ svoju okolinu. Zato se trude da prilagode svoj način oblačenja kako ne bi izgledale seksualno i/li provokativno.

2. Kretanje u grupama

Žene u Novom Pazaru retko se kreću same po javnom prostoru u svom gradu, naročito noću. Mlađe žene izjavile su da su odmalena vaspitavane tako da ne treba da idu same i da je to način da se osećaju bezbedno.

3. Izbegavanje neosvetljenih delova grada i rizičnih mesta

Ukoliko je žena doživela negativno iskustvo u javnom prostoru, ona će izbegavati to mesto, kao i sva druga rizična mesta na kojima bi mogla biti ugrožena njena bezbednost. Park se zaobilazi ako se vraća uveče, potvrdila je jedna od brojnih učesnica istraživanja koje koriste ovu strategiju.

4. Telefon pri ruci

Jedna od najpoznatijih strategija kojima se žene brane i koja se smatra veoma korisnom kada se žena oseća nesigurno jeste pozivanje prijatelja, poznanika ili rođaka mobilnim telefonom. Učesnica fokus grupe to opisuje na sledeći način:

Meni je uvek telefon pri ruci kada idem sama i uglavnom izbegavam ulice koje su neosvetljene iako nisam imala negativno iskustvo.

5. Lične strategije

Neke ispitanice fokus grupa smatraju da žene treba osnažiti i edukovati kako bi „pokazale zube“. Pored toga, one smatraju da žena ne treba da pokaže da je slaba kada se nađe u rizičnoj i po njenom mišljenju, nebezbednoj situaciji, nego upravo suprotno, treba da pokaže da je jaka.

Žene ne prijavljuju slučajeve nasilja u javnom prostoru jer se plaše osude okoline.

Žene uglavnom ne zovu policiju zato što smatraju da je rad policije u velikoj meri neefikasan, te da prijavljivanje slučaja policiji ne garantuje rasvetljavanje krivičnog dela. Naprotiv, prijavljivanje može doprineti tome „da žena bude na lošem glasu“. Okolina je sklona tome da osudi ženu za nasilje koje doživi na javnom mestu jer smatra da do incidenta ne bi ni došlo da se žena ponašala u skladu sa normama koje sredina nalaže. Shvatanje po kome je žena „kriva“ za ono što joj se desi (zbog toga kako se obukla, kako se ponašala, gde je bila) vodi ka tome da se žrtva seksualnog nasilja oseća postideno i da krivi samu sebe zbog onoga što joj se desilo. Ovo ujedno vodi i ka tome da se odgovornost za prevenciju seksualnog nasilja prebacuje isključivo na žene (nije trebalo tu da bude, morala je da zna šta joj se može desiti i sl.), dok se odgovornost počinioca nasilja, a potom i policije, šire zajednice i lokalnih vlasti retko stavlja u prvi plan.

Policija ne postupa profesionlano prema ženama koje prijavljuju nasilje.

Drugi problem koji utiče na to da žene ne prijavljuju nasilje jeste neprofesionalan odnos policijskih službenika prema ženama koje odluče da se obrate policiji. Na osnovu podataka dobijenih tokom rada fokus grupa, možemo zaključiti da veliki broj žena smatra da policija nije u stanju da rasvetli krivično delo. Štaviše, policijski službenici nemaju razumevanja za probleme žena i iskustva ispitanica ukazuju na to da se žene osećaju kao da im policija ne veruje i da umanjuje značaj cele situacije. Ne samo da često doživljavaju seksualno uznemiravanje u javnom prostoru već ta iskustva imaju i u odnosu sa policijskim službenicima koji bi trebalo da se brinu za njihovu bezbednost.

Iskustva koje žene u Novom Pazaru imaju sa policijskim službenicima pokazuju da su one nezadovoljne i zbog saznanja da neki policijski službenici vrše porodično i partnersko nasilje.

Na osnovu prikupljenih podataka može se zaključiti da žene koje su doživele diskriminaciju ili neprimereno ponašanje prilikom postupanja policijskih službenika u Novom Pazaru ne znaju kome treba da se požale kako bi zaštitile svoja prava.

Rad policije nije transparentan, a saradnja sa organizacijama civilnog društva nije dovoljna.

Predstavnice civilnog sektora u Novom Pazaru smatraju da policija ne saraduje dovoljno sa njima. Pripadnici MUP-a često nemaju odobrenje da učestvuju u događajima koje organizuju organizacije civilnog društva, ne izlaze u susret lokalnim inicijativama i njihov rad često ometaju proceduralna ograničenja.

Žene u Novom Pazaru najčešće same brinu o svojoj bezbednosti.

Razultati našeg istraživanja pokazuju da su, upitane o tome ko treba da brine o njihovoj bezbednosti, žene najčešće odgovarale da same brinu o svojoj ličnoj bezbednosti. *O bezbednosti treba da brinemo mi sami, a policija mora više da radi, da je bude više na ulici*, naglasila je učesnica fokus grupe.

Žene imaju više poverenja u organizacije civilnog društva nego u lokalne institucije i policiju i veruju da će im one pružiti adekvatnu pomoć i zaštitu.

Građani i građanke Novog Pazara nisu upoznati sa tim koji organi lokalne samouprave treba da brinu o njihovoj bezbednosti u gradu. To su potvrdile i učesnice fokus grupa koje ni najmanje nisu upućene u rad Saveta za bezbednost i u njegov mandat da donosi mere koje bi unapredile bezbednost u Novom Pazaru. Problem transparentnosti rada Saveta dodatno je problematizovan činjenicom da je predstavnicima civilnog društva, ekspertima i ekspertkinjama, kao i međunarodnim organizacijama onemogućeno da učestvuju u njegovom radu.

Savet bi zato trebalo da ojača svoje kapacitete i da se ozbiljno posveti unapređenju bezbednosti građana i građanki Novog Pazara. Potrebno je povećati i

transparentnost rada Saveta, tako što će informacije o temama o kojima se raspravljalo na sednicama biti javno dostupne (na zvaničnoj internet stranici Grada), u formi izveštaja ili zapisnika. U debatu o bezbednosti na lokalnom nivou treba uključiti i širu zajednicu, posebno žene. Ovo je moguće organizovanjem tribina ili skupova, na kojima će građani i građanke imati priliku da postave pitanja i razgovaraju sa predstavnicima lokalne samouprave i policije. Jedino je na taj način moguće stvoriti zajednicu bezbednu za sve građane i građanke.

PREPORUKE

Savetu za bezbednost Grada Novog Pazara

1. Potrebno je da Savet počne redovno da se sastaje (najmanje jednom mesečno) i da, pored ocenjivanja bezbednosne situacije u gradu, donosi preporuke i predloge konkretnih aktivnosti za unapređenje lokalne bezbednosti.
2. Prilikom definisanja preporuka i aktivnosti, Savet treba da uzme u obzir i to kako građani i građanke doživljavaju stanje bezbednosti u Novom Pazaru, kao i razloge zbog kojih se ne osećaju bezbedno.
3. Savet treba da poveća transparentnost svog rada tako što će informacije o temama o kojima se raspravljalo na sednicama učiniti javno dostupnim (na zvaničnoj internet stranici Grada), u formi izveštaja ili zapisnika.
4. Savet treba da nastavi da jača kapacitete svojih članova kako bi mogli da razmatraju i identifikuju prioritete za unapređenje bezbednosti (i iz rodne perspektive), u saradnji sa međunarodnim organizacijama, donatorima i organizacijama civilnog društva.
5. Savet treba da otvori debatu o bezbednosti na lokalnom nivou tako što će organizovati tribine ili skupove (minimum dva puta godišnje), na kojima će građani i građanke imati priliku da postave pitanja o lokalnoj bezbednosti i razgovaraju sa predstavnicima lokalne samouprave i policije.
6. Predstavnici lokalnih organizacija civilnog društva (OCD) trebalo bi da budu uključeni u rad Saveta, posebno onda kada je reč o temama vezanim za bezbednost žena i mladih.
7. Izbor predstavnika/ca lokalnih OCD-a koje će učestvovati u radu Saveta treba da bude zasnovan na jasnim i transparentnim kriterijumima kako bi se otklonila svaka sumnja u pristrasnost i regularnost izbora. Jedan od prioriteta Strategije bezbednosti Grada Novog Pazara treba da bude bezbednost žena, tj. zaštita od nasilja u porodici i povećanje bezbednost žena u javnom prostoru.
8. Savet za bezbednost treba da uspostavi saradnju sa Savetom za rodnu ravnopravnost, bilo redovnom razmenom informacija bilo održavanjem zajedničkih sednica, radi unapređenja bezbednosti žena u Novom Pazaru.

Lokalnoj samoupravi

1. Potrebno je da lokalna samouprava sprovodi redovna istraživanja (najmanje jednom u dve godine) o tome šta građani i građanke Novog Pazara misle o svojoj bezbednosti. Ova istraživanja treba da budu rodno senzitivna, tj. da u obzir uzimaju to da muškarci i žene različito doživljavaju bezbednost.
2. Postavljanje ulične rasvete u širem centru grada treba da bude prioritet lokalne samouprave u narednom periodu.
3. Potrebno je da se u lokalnom budžetu obezbede sredstva za bolju horizontalnu i vertikalnu saobraćajnu signalizaciju u širem centru grada.

Policiji

1. Potrebno je da Ministarstvo unutrašnjih poslova (MUP) nastavi da sprovodi koncept policije u zajednici i da obezbedi veći broj pripadnika policije (posebno žena) koji patroliraju ulicama Novog Pazara, jer se time povećeva poverenje u rad policije i preventivno utiče na pojavu kriminala u javnom prostoru.
2. Potrebno je da MUP unapredi transparentnost svog rada tako što će građane i građanke redovno informisati (putem medija i internet portala) o rezultatima rada policije, kao i o stanju kriminala u Novom Pazaru.
3. Potrebno je edukovati službenike MUP-a o razlikama između bezbednosnih potreba i pretnji žena i muškaraca jer će to omogućiti da policajci budu adekvatnije osposobljeni za prepoznavanje različitih oblika nasilja nad ženama u javnom prostoru.
4. Potrebno je unaprediti sistem predstavki i pritužbi na nivou čitavog MUP-a. Takođe, potrebno je posebno razvrstati pritužbe koje ukazuju na diskriminaciju i neprofesionalno postupanje policijskih službenika prema ženama na nivou čitavog MUP-a.
5. Potrebno je intenzivnije sprovoditi kontrolu zakonitog postupanja policijskih službenika po prijavama žena i, ukoliko je došlo da neprofesionalnog postupanja, preduzeti odgovarajuće mere: podneti disciplinske i krivične prijave. Posebno je neophodno primeniti oštrije disciplinske mere prema

policijskim službenicima koji su prijavljeni za izvršenje krivičnih dela nasilja u porodici.

6. Potrebno je razviti rodno osetljiv sistem prikupljanja podataka i vođenja evidencija u MUP-u tako što će u postojećoj bazi počinjenih krivičnih dela biti moguće izdvojiti kategoriju pola.
7. Neophodno je da Ministarstvo unutrašnjih poslova izlazi u susret lokalnim inicijativama, da saraduje sa organizacijama civilnog društva, kao i da učestvuju u događajima koje one organizuju.

UVOD

O istraživanju

Bezbednost žena u javnom prostoru u Srbiji slabo je istražena tema. Procenjuje se da je skoro svaka treća žena u Srbiji doživela neku vrstu psihološkog nasilja, dok je svaka četvrta preživela fizičko nasilje.¹ Ipak, kada je reč o nasilju nad ženama, najviše se govori o porodičnom i partnerskom nasilju, te se tako gube iz vida svi drugi oblici nasilja koji žene trpe kada izađu na ulicu. U okruženju u kojem se senzacionalistički normalizuje nasilje nad ženama i u kojem izostaje njegova osuda potrebno je ispitati različite aspekte bezbednosti žena. Bezbednost žena u javnom prostoru predstavlja jedan od njih.

U Srbiji su bezbednosni problemi žena u javnom prostoru nakratko aktualizovani nakon serije silovanja na ulicama Beograda, kao i nakon ubistva maloletne devojčice.² Slučajevi nasilja nad ženama u javnom prostoru javljaju se kontinuirano i u velikoj meri utiču na to da se žene ne osećaju bezbedno, te da ograničavaju svoje aktivnosti kako bi umanjile potencijalni rizik od ugrožavanja svoje bezbednosti.

Stoga se problem bezbednosti žena u javnom prostoru ne odnosi samo na njihovu fizičku bezbednost i zaštitu nego i na osećanja sigurnosti i straha od nasilja. Uzevši to kao polaznu osnovu ovog istraživanja, želeli smo da potvrdimo

-
- 1 Babović M., Ginić K., Vuković O. *Mapiranje porodičnog nasilje prema ženama u Centralnoj Srbiji*. Beograd: SeConS, 2010. Istraživanje je sprovedeno na reprezentativnom uzorku od 2500 punoletnih žena u užoj Srbiji. Uzorak je obuhvatio 925 domaćinstava i žena iz Beograda, 725 iz južne i istočne Srbije i 850 iz centralne i zapadne Srbije. <http://www.sigurnakuca.net/upload/Mapiranje_porodicnog_nasilja_prema_zenama_u_Centralnoj_Srbiji.pdf>.
 - 2 Ubistvo maloletne Tijane Jurić dogodilo se u Bajmoku. Petnaestogodišnja devojčica oteta je u kasnim večernjim satima, a zatim i ubijena. Izvor: „Tijana Jurić ubijena, uhapšen osumnjičeni.“ *RTS*. <<http://bit.ly/1DJw55M>> 1. 3. 2015. U periodu od juna 2012. godine do novembra 2013. godine u Beogradu, na Mostarskoj petlji, u noćnim satima silovatelj je napadao žene starosti od 18 do 46 godina. Izvor: „Uhapšen vojni policajac zbog devet silovanja na Mostarskoj petlji.“ *Blic Online*. <<http://www.blic.rs/Vesti/Hronika/423275/Uhapšen-vojni-policajac-zbog-devet-silovanja-na-Mostarskoj-petlji>> 8. 3. 2015.

kakva su bezbednosna iskustva žena u javnom prostoru i da detaljnije ispitamo faktore koji utiču na pretnje po bezbednost žena.

Ovu studiju ne treba shvatiti kao pokušaj davanja saveta ženama o tome kako da se ponašaju u javnom prostoru, jer bi to samo iznova proizvodilo postojeće rodne obrasce koji ženu uče da od ranog detinjstva treba da se plaši za svoju sigurnost u javnom prostoru. Potrebno je imati u vidu da, iako možda dobronamerni, takvi obrasci oduzimaju ženama moć kretanja i odlučivanja, a utiču na to da žene budu zadržane u privatnoj sferi.

Umesto toga, istraživanje želi da analizira činioce koji utiču na to da se žene ne osećaju bezbedno u lokalnoj zajednici, kao i da predloži načine i mere za poboljšanje njihove bezbednosti i bezbednosti čitave zajednice. Pored toga, ova studija treba da bude smernica i dokument koji će onima koji odlučuju, kao i organima javnog reda i mira pomoći da sagledaju rodnu perspektivu bezbednosti žena i integrišu je u svoj svakodnevni rad. Takođe, treba da im pomogne da izrade strateški dokumenta, koja su u velikoj meri rodno neosetljiva. Nadamo se da će ovo istraživanje podstaći i dijalog o bezbednosti žena u javnom prostoru i na taj način motivisati širu zajednicu da bezbednosne probleme posmatra „kroz rodne naočare“.

Metodologija istraživanja

Istraživanje toga kako žene vide svoju sigurnost i bezbednost predstavlja prvu kvalitativnu studiju u Srbiji, koja sveobuhvatno analizira ovu problematiku iz ženske perpektive. Studija je sprovedena na teritoriji Novog Pazara u periodu februar – mart 2015. godine.

Novi Pazar je odabran iz nekoliko razloga. Prvo, želeli smo da pilotiramo ovo istraživanje u jednoj heterogenoj sredini kako bismo mogli izdvojiti što više varijabli koje utiču na bezbednost žena u javnom prostoru. U tom smislu želeli smo da ispitamo da li politički, društveni, verski ili nacionalni faktori doprinose (ne)bezbednosti žena. Potrebno je naglasiti da smo u ovom istraživanju želeli da izbegnemo onu vrstu stereotipa u kojoj verska ideologija doprinosi simpli-

stičkom viđenju žene. Verujemo da žene nisu uniformisana kategorija, te nam nije bio cilj da izvodimo generalizovane zaključke. Takođe, iako bi mnogi rekli da je Novi Pazar tradiciionalna sredina u kojoj još vladaju patrijahalne norme i vrednosti, nije nam bio cilj da negativno etiketiramo Novi Pazar, nego da pažnju usmerimo na realne bezbednosne probleme građanki i građana Novog Pazara radi njihovog rešavanja.

Kako bismo dobili što konkretnije i tačnije podatke o bezbednosti žena, koristili smo tehnike kvalitativnih istraživanja: fokus grupe sa građankama Novog Pazara i intervjuje koji su sprovedeni sa predstavnicima lokalnih organizacija civilnog društva (OCD), lokalne samouprave, Centra za socijalni rad i Trening centra Misije OEBS. Pored toga, korišćeni su sekundarni izvori, kao i svi raspoloživi statistički podaci koje vodi Ministarstvo unutrašnjih poslova.

Prvobitni cilj istraživačkog tima bio je da opisanu metodologiju dopuni tehnikom analize lokacije, tehnikom takozvane „bezbednosne šetnje“ (engl. *safety walk*)³, koja je specifična za analiziranje bezbednosti žena u javnom prostoru. Međutim, odlučeno je da se metodologija prilagodi kontekstu Novog Pazara i konkretnim potrebama žena, te „bezbednosne šetnje“ nisu realizovane.

Fokus grupe i intervjui

Organizovane su dve fokus grupe sa ukupno 23 učesnice različitog socijalnog obrazovnog statusa, etničke pripadnosti i starosti. Uzorak je obuhvatao nešto veći broj nezaposlenih nego zaposlenih žena, kao i jednu domaćicu. Različiti profil učesnica osigurao je da zaključci i preporuke ove studije budu relevantni za što veći broj žena, kao i da reflektuju njihova različita iskustva vezana za bezbednosne pretnje u Novom Pazaru. Sprovedenjem intervjuja u fokus grupama želeli smo da razumemo stavove, motivaciju i emociju naših ispitanica i da

3 „Bezbednosna šetnja“ je deo rodne procene bezbednosti (engl. *Women's safety audit*). Pomoću nje se detaljno analizira određena lokacija (ulica, deo grada) tako što grupa žena koja živi u tom delu grada šeta tom lokacijom i beleži svoja zapažanja i utiske zbog kojih se tu ne oseća bezbedno (nedostatak osvetljenja, napušteni i izolovani objekti i sl.). Za više informacija videti Aneks *Sprovedenje rodne procene bezbednosti* u prilogu.

ih ohrabrimo da otvoreno, tokom neposredne rasprave, razgovaraju o istraživačkom problemu.⁴ Na osnovu upitnika koji je prilagođen kontekstu Novog Pazara učesnice su diskutovale o: opštem stanju kriminaliteta, o njihovom ličnom osećanju bezbednosti u javnom prostoru, o merama opreza kojima se služe da bi izbegle bezbednosno rizične situacije, o ulozi policije, kao i o merama za unapređenje bezbednosti na lokalnu. Rezultate rada fokus grupe dopunili smo rezultatima dva intervjua kako bismo stekli dodatni uvid u to šta ispitanice misle o stanju bezbednosti i potvrdili rezultate dobijene tokom rada fokus grupa.

Metodološka ograničenja

Rezultati ovog istraživanja imaju metodološka ograničenja koja je važno predočiti. Naime, uzorak je relativno mali, što nam onemogućava da donesemo generalizovane zaključke o bezbednosti žena u Novom Pazaru. Pored toga, postoje i ograničenja vezana za rad fokus grupa. Istraživački tim primetio je da su neke učesnice tokom realizacije prve fokus grupe bile motivisanije, što je moglo da utiče na druge učesnice i kontaminira rezultate. Sa druge strane, u drugoj fokus grupi bilo je više učesnica kojima je bilo neprijatno da otvoreno govore, što je takođe moglo da izazove spontanu promenu mišljenja drugih učesnica.

4 Đurić, S. „Metodologija fokusgrupnog istraživanja.“ *Sociologija*, Vol. XLVI, (2005): 1–25.

BEZBEDNOST ŽENA U JAVNOM PROSTORU

Nasilje nad ženama u javnom prostoru nije vidljivo

Pretpostavlja se da je nasilje nad ženama u javnom prostoru vidljivije od nasilja koje žene trpe u svojoj kući, daleko od očiju javnosti. Međutim, ono na svojstven način ostaje neprimetno. Nasiljem se uglavnom smatraju samo njegovi drastični primeri, kao što su fizičko nasilje ili kriminalne aktivnosti, dok se druge forme nasilja kojima su žene izložene shvataju kao bezazlene i kao nešto što ih ne ugrožava. Nasilje sa kojima se žene susreću kada izađu na ulicu podrazumeva različite vrste ugrožavanja bezbednosti, počev od pukog zurenja, gledanja popreko, pa do uhođenja, razbojništva, fizičkog i seksualnog napada. Istraživanja pokazuju da je učestalost seksualnog uznemiravanja žena na javnim mestima veoma velika. U zavisnosti od oblika seksualnog uznemiravanja, studije navode učestalost od 50%, pa čak i 90%.⁵ Ono može da se desi u svakom prostoru koji je namenjen slobodnom i nesmetanom korišćenju: trgovu, parkovi, pijace, stajališta javnog gradskog prevoza, pa i sam gradski prevoz, trotoari, ulice, staze, šetališta itd.

Da li je strah od kriminala koji žene osećaju realan?

Brojna istraživanja potvrđuju da se žene mnogo više od muškaraca plaše kriminala.⁶ Rodne teorije naglašavaju da uzrok ovog većeg straha treba tražiti u ulogama koje pripadnici oba pola uče u detinjstvu. Žene su, za razliku od muškarca, socijalizovane tako da pokazuju strah i da se više plaše, ali isto tako i da otvoreno pričaju o njemu.⁷ U tom smislu može se pretpostaviti da strah od kriminala koji žene osećaju nije realan i da ne postoji povezanost između straha

5 Horvat, M., Perasović Cigrovski, B. „Uznemiravanje žena na javnim mjestima – osvrt na uzroke, oblike i učestalost problema uznemiravanja u Hrvatskoj i svijetu.“ *Sociologija i prostor*, 52 (2014) 200 (3): 293–312.

6 Ferraro, K. F. „Women’s fear of victimization: Shadow of sexual assault?“ *Social Forces*, 75(2), (1996): 667–690.

7 May, D. „The effect of fear of sexual victimization on adolescent fear of crime.“ *Sociological Spectrum*, 21, (2001): 141–174.

i objektivnog rizika.⁸ S druge strane, aktivistkinje koje brane ženska prava naglašavaju da ne postoji nikakav paradoks, već da zvanična statistika nije u mogućnosti da detektuje sve oblike nasilja nad ženama. Žene često nisu spremne da prijave nasilje policiji, što potvrđuje da je merenje stope kriminalnih dela usmerenih prema ženama neadekvatno.⁹

Faktori koji utiču na percepciju bezbednosti žena

Faktori koji utiču na konkretne pretnje i subjektivno osećanje sigurnost žena u javnom prostoru su mnogostruki. Vrlo je teško, čak i nemoguće, navesti sve faktore jer se oni međusobno preklapaju i uvezuju. Neki od faktora su sledeći¹⁰:

1. Siromaštvo i socioekonomski faktori

Treba imati u vidu da se žene iz siromašnijih slojeva društva osećaju ugroženijim nego žene iz ostalih socijalnih slojeva. One nemaju pristup javnim i socijalnim uslugama, što široko ugrožava njihovu ličnu bezbednost.

2. Infrastruktura grada

Loša infrastruktura grada u velikoj meri može da ograniči kretanje žena u javnom prostoru. Neosvetljene ulice, neregulisan saobraćaj, neuređene javne površine utiču na to da se žene ne osećaju bezbedno. Pored toga, nefunkcionalni gradski prevoz neretko ženama otežava odlazak u grad. Neki delovi grada mogu ženama biti nedostupni, kao na primer određena mesta namenjena samo muškarcima (lokali, kafići, sportske kladionice itd.).

8 U literaturi se veći strah koji žene osećaju objašnjava kao „paradoks straha od kriminala”, jer se pretpostavlja da su žene realno izložene manjem riziku viktimizacije nego muškaraci. Đurić S., Popović-Čitić B. „Strah od kriminala u glavnim gradovima bivših jugoslovenskih republika.” *Sociologija*, Vol. LV (1), (2013).

9 Valentine, G. „Images of Danger: Women’s Sources of Information about the Spatial Distribution of Male Violence.” *Area*, 24, (1992): 22–29.

10 Travers, K., Ranganath, M., Livesey, A. Adolescent Girls’ Views on Safety in Cities Findings from the Because I am a Girl: Urban Programme Study in Cairo, Delhi, Hanoi, Kampala and Lima. Women in Cities International, 2013.

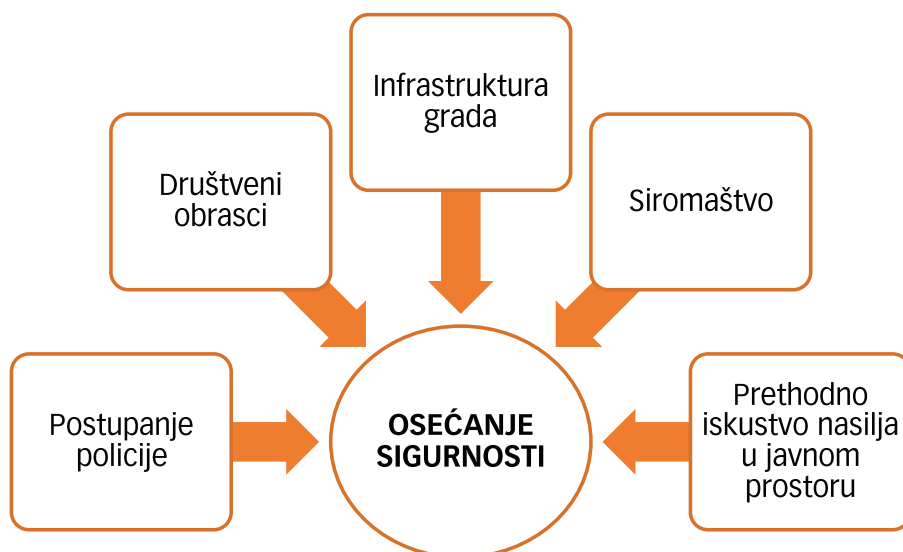
3. Društvene norme

Patrijahalni obrasci koji postoje u društvu doprinose tome da se žene okrivljuju za nasilje koje su preživele. Kao argumenti navode se način na koji se žene oblače ili stav koji imaju. To znači da se odgovornost koju bi trebalo da snose počinioci nasilja prebacuje na žene žrtve nasilja. Zbog toga su žene često primorane da svoje obrasce ponašanja usklađuju sa društveno ustanovljenim normama kako ne bi ugrozile sopstvenu sigurnost.

4. Postupanje policije i netransparentnost njenog rada

Ukoliko policija nije senzibilisana za pitanja bezbednosti žena, ni spremna adekvatno da odgovori na njihove bezbednosne potrebe, onda nasilje koje se dešava u javnom prostoru ostaje nevidljivo. Žene nisu ohrabrene da takvo nasilje prijave policiji i ne veruju da ona može da ih zaštiti. Netransparentno izveštavanje o aktivnostima koje policija sprovodi i o stopi kriminala u njihovom gradu može uticati na to da se subjektivno osećanje straha od kriminala koje žene osećaju razlikuje od objektivnog stanja.

Grafikon 1: Faktori koji utiču na osećanje sigurnosti žena

Analiziranje bezbednosnih potreba žena u javnom prostoru utiče na smanjenje kriminala u kome su žene žrtve i povećava njihovo osećanje sigurnosti.

Studije koje su sprovedene da bi bila procenjena bezbednost žena u javnom prostoru pokazale su da ovakva ispitivanja mogu da utiču na smanjenje kriminalnih dela u kojima su žene žrtve, kao i da znatno povećaju njihovo osećanje sigurnosti.¹¹ Procena bezbednosti žena u javnom prostoru ukazuje na konkretne bezbednosne probleme sa kojima se žene susreću u svojoj svakodnevici, a služi i za kreiranje preporuka koje bi trebalo da poboljšaju bezbednosnu situaciju na lokalnu.

Nasilje nad ženama u javnom prostoru ne tiče se samo žena već i čitave lokalne zajednice.

Tradicionalno, nasilje nad ženama u javnom (kao i u privatnom prostoru) doživljava se kao fenomen za čije su rešavanje nadležne institucije, kao što su policija, centri za socijalni rad i zdravstvene ustanove. Međutim, da bi bila povećana sigurnost žena, potrebno je alarmirati širu zajednicu: lokalnu upravu i obrazovne institucije. Tako bi se ovom problemu pristupilo sistematično, a samim tim i preventivno uticalo na kriminalitet koji je usmeren prema ženama u javnom prostoru. Zbog toga je saradnja lokalne zajednice i institucija presudno značajna za sigurnost žena u javnoj sferi.

Procena bezbednosti žena u javnom prostoru daje glas ženama

Jedna od važnih karakteristika ispitivanja bezbednosti žena u javnom prostoru predstavlja participativni pristup. Radom fokus grupa, sprovođenjem intervjua i „bezbednosnih šetnji“ ispitanicama se pruža mogućnost da aktivno učestvuju u menjanju svoje okoline. Ovaj pristup je značajan jer pruža šansu mnogim

11 Whitzman et al. „The effectiveness of women’ s safety audits.“ *Security Journal* Vol. 22 (3), (2009): 205–218.

ranjivim kategorijama žena, koje inače nemaju pristup ili kontakt sa onima koji donose odluke, da iskažu svoje mišljenje i da na taj način, iako posredno, učestvuju u kreiranju promena u svojoj zajednici.

Preporuke se koriste tokom kreiranja javnih politika

Procena bezbednosti žena u javnom prostoru može da doprinese promenama u lokalnoj zajednici, kao i da ukaže na probleme sa kojima se žene susreću u javnom prostoru. Preporuke koje budu donesene mogu da posluže tokom izrade strateških dokumenata, kao i tokom integrisanja rodne perspektive u svaki dokument koji se odnosi na bezbednost žena.

OPŠTE STANJE BEZBEDNOSTI U NOVOM PAZARU

Da bi stavovi žena o bezbednosti u Novom Pazaru mogli biti stavljeni u kontekst opšte bezbednosti u gradu, najpre ćemo se kratko osvrnuti na nekoliko istraživanja javnog mnjenja o stanju bezbednosti u Novom Pazaru, kao i na dostupnu statistiku o kriminalu na području grada.

Stavovi građanki i građana Novog Pazara o lokalnoj bezbednosti

Većina građana Novog Pazara oseća se bezbedno. Ovo pokazuju različita istraživanja¹² o osećanju sigurnosti građana Novog Pazara. Ovo je potvrđeno istraživanjem koje su BCBP i Stalna konferencija gradova i opština (SKGO) sproveli tokom jeseni 2014. godine da bi utvrdili kako građani Novog Pazara doživljavaju bezbednost.¹³ Rezultati tog istraživanja pokazali su da se 77% ispitanika oseća bezbedno.

Uzorak ispitanika

Na umu treba imati da su istraživanja javnog mnjenja u Novom Pazaru sprovedena na relativno malom uzorku. U istraživanju koje su sproveli BCBP/SKGO učestvovalo je 197 ispitanika (116 muškaraca (59%) i 81 žena (41%)). U istraživanju CESID-a učestvovalo je 400 ispitanika (52%

12 Istraživanje CESID-a o zadovoljstvu građana Novog Pazara, sprovedeno u okviru EU PROGRESS projekta (decembar 2013. godine). Dostupno na <http://www.euprogres.org/dokumenti/sr/1_507_Istrazivanje_zadovoljstva_gradjana_-_decembar_2013.zip>. Projekat UNDP-a „Promocija ljudske sigurnosti za ugrožene zajednice u jugozapadnoj Srbiji“, u okviru koga je SeCons sproveo kvalitativno istraživanje u šest opština. Navedeno prema: *Mali vodič kroz ljudsku sigurnost*. Novi Pazar: Kulturni centar DaMad, 2014. Dostupno na <<http://www.kcdamad.org/wp-content/uploads/2015/01/Mali-vodic-kroz-ljudsku-sigurnost-final.pdf>>. Podaci iz ovih istraživanja nisu razvrstani prema polu.

13 Istraživanje stavova građana u Novom Pazaru sprovedeno je u okviru projekta „Program za lidere u oblasti bezbednosti i vladavine prava“ koji realizuje Stalna konferencija gradova i opština u šest pilot-opština u Srbiji. <<http://www.skgo.org/reports/details/1430>>.

muškaraca i 48% žena). U oba istraživanja učestvovao je mali broj ispitanika (posebno žena), zbog čega dobijene rezultate treba uzeti sa rezervom. Rezultati zato mogu da pruže samo određene indicije o rodnim razlikama koje postoje u percepciji bezbednosti i ne mogu da predstavljaju stav cele populacije Novog Pazara. Za izvođenje preciznijih zaključaka o tome kako građani vide stanje bezbednosti trebalo bi u budućnosti sprovesti istraživanja na što većem reprezentativnom uzorku¹⁴ i rezultate analizirati prema polu.

Kao glavne razloge nebezbednosti građani prvenstveno navode kriminal, potom nezaposlenost, ekonomsku nesigurnost i lošu infrastrukturu.¹⁵ Skoro trećina ispitanika u istraživanju BCBP-a/SKGO (30% žena i 27% muškaraca) smatra da se, u odnosu na 2013. godinu, u 2014. godini povećala stopa kriminala u Novom Pazaru. Nerešena ubistva, pljačke i obračuni maloletnika razlozi su zbog kojih je najavljena i smena načelnika PU Novi Pazar.¹⁶

S druge pak strane, statistika kriminala u području Novog Pazara pokazuje da je u toku 2014. godine došlo do smanjenja broja krivičnih dela u odnosu na 2013. godinu (videti *Tabelu 1: Broj pojedinih krivičnih dela u Novom Pazaru u 2014. i 2013. godini*). Ovo nam je u razgovoru potvrdio i predsednik Saveta za bezbednost Grada Novog Pazara.¹⁷ Ocenjeno je da je to veoma dobar rezultat rada policije kada se ima u vidu da u PU radi mali broj ljudi (257 uniformisanih policijskih službenika, od čega je 16 žena)¹⁸ u veoma lošim uslovima. Rad polici-

14 Novi Pazar ima 102.000 stanovnika. Izvor: <http://www.devinfolive.info/profilelauncher/serbia/files/profiles/sr/1/DI_Profil_Novi%20Pazar%20-%20grad_EURSRB002001007003.pdf>.

15 Istraživanje CESID-a, 2013: 26.

16 Krajem 2014. godine ministar unutrašnjih poslova najavio je smenu nekoliko načelnika policijskih uprava na osnovu analize njihovog rada. Tako je bilo najavljeno da će biti smenjen i načelnik PU Novi Pazar Dragan Terzić. Izvor: „Čistka šefova u MUP-u.” *Blic*, 5. 9. 2014. <<http://www.blic.rs/Vesti/Hronika/492952/CISTKA-sefova-u-policiji>>.

17 Policijska uprava Novi Pazar predstavila je predstavnicima lokalne samouprave izveštaj o rezultatima rada tokom 2014. godine, koji ukazuje na smanjenje svih oblika kriminaliteta na području Novog Pazara. Intervju sa predsednikom Saveta, gospodinom Hajrudinom Hajrovićem obavljen je 11. 3. 2015. godine.

18 Odgovor MUP-a Srbije na Upitnik BCBP-a, januar 2015. godine.

je u zajednici, koji podrazumeva veće prisustvo policajaca na ulicama i direktan kontakt sa građanima, nije zaživeo u Novom Pazaru. Očekuje se da će se to promeniti kada bude usvojen nov Zakon o policiji¹⁹.

Postojanje razlika između toga kako građani doživljavaju bezbednost i stvarne stope kriminala u Novom Pazaru može se objasniti na nekoliko načina. U poslednje dve godine dogodilo se nekoliko ubistava i fizičkih obračuna u centru grada²⁰, što kod građana izaziva osećanje nesigurnosti. Na to dosta utiče i medijsko izveštavanje o kriminalu u gradu (ubistva, pljačke i sl.), koje ima negativan prizvuk. Zato prilikom donošenja zaključaka o stanju bezbednosti na teritoriji grada, kao i prilikom osmišljavanja aktivnosti za povećanje nivoa bezbednosti u obzir treba uzeti i percepcije građana i građanki, te razloge zbog kojih se ne osećaju bezbedno.

Tabela 1: Broj pojedinih krivičnih dela u Novom Pazaru u 2014. i 2013. godini*

Vrsta krivičnog dela	2013.		2014.	
	Srbija	Novi Pazar	Srbija	Novi Pazar
Krađa	28.376	286	24.584	283
Teška krađa	31.680	224	26.736	181
Razbojnička krađa	189	1	126	2
Razbojništvo	3,663	14	3.106	21
Sitna krađa, utaja i prevara	287	2	254	/
Teška telesna povreda	1.302	20	1.147	16
Laka telesna povreda	1.574	36	1.541	32
Učestvovanje u tuči	177	6	109	1
Nasilje u porodici	3.668	58	3.774	54
Neovlašćeno korišćenje tuđeg vozila	2.232	4	1.916	3

* Zvanični statistički podaci koje je MUP dostavio Stalnoj konferenciji gradova i opština u okviru projekta „Program za lidere u oblasti bezbednosti i vladavine prava“.

19 Nacrta Zakona o policiji je objavljen u februaru 2015. godine.

20 „Novi Pazar opasan za življenje.“ *Večernje novosti*, 4. septembar 2013. <<http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/hronika/aktuelno.291.html:452436-Novi-Pazar-opasan-za-zivljenje>>.

Tokom razgovora koji je istraživački tim BCBP-a vodio sa građankama i predstavnicima lokalne samouprave i organizacija civilnog društva pokazalo se da nezaposlenost predstavlja najveći bezbednosni problem. Naime, stopa nezaposlenosti kreće se oko 53%²¹, pri čemu veliki deo ovog broja predstavljaju mladi ljudi, posebno oni visokoobrazovani koji traže prvi posao. Više od polovine nezaposlenih su žene.

Građani Novog Pazara su generalno nezadovoljni radom lokalne samouprave, ali i radom policije i tužilaštva. Oko 63% građana smatra da lokalna vlast ne vodi dovoljno računa o građanima²², a 41% ispitanika nije zadovoljno održavanjem javnih površina. Građani su, takođe, nezadovoljni zbog stanja infrastrukture i stanja u lokalnom saobraćaju. Građani se veoma često sureću sa agresivnim ponašanjem u saobraćaju (91% ispitanika i 80% ispitanica).²³ Nagli porast broja stanovnika u Novom Pazaru nije pratio razvoj infrastrukture, što je dovelo do velikih problema u saobraćaju, pogotovo u centru grada (veliki broj automobila, nedovoljan broj mesta za parkiranje, loša horizontalna i vertikalna signalizacija, neuređeni trotoari).

Građani su nezadovoljni i radom republičkih institucija, tj. njihovim odnosom prema regionu Sandžaka. Građani Novog Pazara osećaju da su na „marginama političkog i ekonomskog razvoja”.²⁴ Osećanju (ne)bezbednosti građana u Novom Pazaru doprinose i povremene međuetničke tenzije²⁵, kao i podelje-

21 Baza opština SIEPA: <<http://serbia-locations.rs/municipalities-srb/municipality.php?ID=110>>. „Da dobiješ posao ne pomažu ni dve fakultetske diplome.” *Blic*, 28. 6. 2014. <<http://www.blic.rs/Vesti/Srbija/476795/Da-dobijes-posao-ne-pomazu-ni-dve-fakultetske-diplome>>.

22 Istraživanje CESID-a, 2013: 5.

23 Podaci iz istraživanja BCBP-a.

24 *Mali vodič kroz ljudsku sigurnost*. Novi Pazar: Kulturni centar DaMad, 2014.: 49.

25 U septembru 2014. godine, neposredno pred izbore za Nacionalne savete manjina, u Novom Pazaru je, u sklopu obeležavanja Dana šehida (nevino nastradalih), marširala grupa Bošnjaka u uniformama muslimanske milicije iz Drugog svetskog rata. Nedelju dana kasnije, Četnički pokret najavio je marš u Novom Pazaru, čije je održavanje policija sprečila.

Izvor: Đorđević, S. i Radovanović, G. *Partnerstvo za bezbedne zajednice*. Beograd: Beogradski centar za bezbednosnu politiku, 2014: 46. <http://www.bezbednost.org/upload/document/partnerstvo_za_bezbedne_zajednice.pdf>.

nost unutar islamske zajednice.²⁶ Ipak, na pitanje kako bi ukupno ocenili svoju opštinu (infrastruktura, bezbednost, zadovoljstvo radom lokalnih organa), većina ispitanika i ispitanica u istraživanju BCBP-a/SKGO kao „zaključnu ocenu“ dalo je ocenu 3 (dobar).

Tabela 2: Koju biste „zaključnu ocenu“ dali svojoj opštini?*

Ocena	Muškarci (%)	Žene (%)	Ukupno (%)
1	6,9	7,4	7,1
2	19	8,6	14,7
3	51,7	61,7	55,8
4	18,1	17,3	17,8
5	14,4	4,9	4,6

* Zvanični statistički podaci koje je MUP dostavio Stalnoj konferenciji gradova i opština u okviru projekta „Program za lidere u oblasti bezbednosti i vladavine prava“.

Bezbednost žena u Novom Pazaru je marginalizovana tema

Žene su u lokalnim institucijama isključene iz odlučivanja. U Gradskom veću nema nijedne žene, dok sagovornice ocenjuju da *predsednica Skupštine Grada ima samo formalnu ulogu*.

Odluke koje se tiču cele zajednice donose samo muškarci, ne uzimajući u obzir potrebe polovine stanovništva Novog Pazara.

Savet za rodnu ravnopravnost i jednake mogućnosti, koji postoji od 2002. godine, u sadašnjem skupštinskom sazivu potpuno je marginalizovan. Iako je svojevremeno rad ovog tela uziman kao primer dobre prakse, u protekle dve godine ništa nije urađeno na unapređenju rodne ravnopravnosti u Novom Pa-

26 Od 2007. godine u Srbiji deluju dve islamske zajednice – Islamska zajednica u Srbiji i Islamska zajednica Srbije, nastala izdvajanjem iz Islamske zajednice u Srbiji. Dve zajednice se međusobno ne priznaju, a među vernicima je bilo i sukoba.

zaru. Usvojeni su Akcioni plan za unapređenje rodne ravnopravnosti i Evropska povelja za rodnu ravnopravnost na lokalnom nivou²⁷, ali se ništa nije uradilo na njihovom sprovođenju. *Bezbednost žena nije tema o kojoj se govori. Saradnja Saveta sa drugim institucijama je slaba*, kaže naša sagovornica, inače neka-dašnja članica ovog tela. Ranije su u radu Saveta učestvovala i predstavnice civilnog društva, a sada su članice samo odbornice. *Bezbednost mora biti tema rada ovog Saveta, ali isto tako bezbednost žena mora biti i tema rada Saveta za bezbednost*, kaže naša sagovornica.

Bezbednost i sigurnost u Evropskoj povelji za rodnu ravnopravnost na lokalnom nivou

Članovi 21–23 Povelje govore o sigurnosti i bezbednosti, rodno zasnovanom nasilju i trgovini ljudima i daju preporuke lokalnim vlastima za delovanje u ovim oblastima. U čl. 21 navodi se da se muškarci i žene suočavaju sa različitim bezbednosnim problemima zbog različitih stilova života i različitih obaveza. Zato se potpisnice pozivaju da posebno analiziraju statistiku koja se odnosi na broj i vrstu incidenata koji ugrožavaju bezbednost žena i muškaraca, kao i da izmere stepen i prirodu straha ili prekršaja ili drugih izvora nesigurnosti. Lokalne vlasti se obavezuju i na to da razviju i sprovedu planove i aktivnosti za poboljšanje i uređenje lokalne sredine (saobraćajne raskrsnice, parkirišta, ulična rasveta) kako bi poboljšale bezbednost i sigurnost žena i muškaraca.

27 Evropska povelja nije obavezujuća, već njeno usvajanje zavisi od „dobre volje“ predstavnika lokalnih vlasti, kao i od toga koliko razumeju važnost teme rodne ravnopravnosti. Povelju je 2006. godine usvojio Savet evropskih opština i regiona (CEMR). Do sada je u Srbiji ovaj dokument usvojilo dvadesetak opština. Njegovim usvajanjem opštine se obavezuju da će izdvojiti potrebna sredstva i raditi na unapređenju rodne ravnopravnosti u svim oblastima u okviru svojih nadležnosti. Povelja je dostupna na: <http://euintegracije.skgo.org/upload/Document/Doc/2014_01/Brosura_POVELJA_200x200_Final_2012_WEB_1str.pdf>.

Bezbednost je tema na kojoj se lako stižu politički poeni

Savet za bezbednost Grada Novog Pazara postoji od 2008. godine, Zadatak Saveta je da Skupštini grada predlaže mere i aktivnosti za unapređenje bezbednosti u Novom Pazaru. Prvobitnom odlukom o osnivanju Saveta bilo je predviđeno da članovi Saveta (15) budu samo odbornici. To je dosta onemogućavalo kvalitetan i stručan rad, jer su sednice Saveta isključivo korišćene u političke svrhe i za „prepucavanja“ predstavnika vladajuće koalicije i opozicije.²⁸ Zbog toga predsednik Saveta jedno vreme nije sazivao sednice jer, kako je rekao, *Savet nije mesto za iznošenje političkih stavova*. Naknadno su u rad Saveta uključeni predstavnici policije, tužilaštva i suda, pa je njegov rad donekle unapređen. Ocenjeno je da je Saradnja Saveta i policije dobra iako policija mesečne izveštaje (biltene) o stanju bezbednosti u gradu ne dostavlja Savetu, već gradonačelniku i predsedniku Skupštine.

Iako nema konkretna ovlašćenja kada je reč o lokalnoj bezbednosti, već je isključivo savetodavnog karaktera, Savet treba da bude mesto okupljanja svih aktera koji su značajni za lokalnu bezbednost. Predstavnici lokalne samouprave, policije, tužilaštva, zdravstvenih, školskih i socijalnih ustanova trebalo bi da na sastancima Saveta razmenjuju informacije i diskutuju o različitim temama vezanim za bezbednost, kao i da zajednički formulišu mere i aktivnosti za unapređenje lokalne bezbednosti. Savet u sadašnjem sazivu nije, međutim, donosio preporuke ili zaključke, a na sednicama Skupštine grada nije se raspravljalo o bezbednosti u gradu. Savet bi zato, pored *ocenjivanja* bezbednosne situacije u gradu, trebalo da daje i konkretne *predloge* mera i aktivnosti.

Predstavnici lokalnih organizacija civilnog društva (OCD) trebalo bi takođe da budu uključeni u rad Saveta, posebno kada je reč o temama vezanim za bezbednost žena i mladih. Ovo nije bila praksa u dosadašnjem radu Saveta. Na

28 Od 2013. godine na vlasti su Sandžačka demokratska partija (SDP) Rasilja Ljajića, Sandžačka narodna partija (SNP) i Srpska napredna stranka (SNS). U opoziciji su Stranka demokratske akcije (SDA) Sulejmana Ugljanina i Bošnjačka demokratska zajednica Sandžaka (BDZ). Od 2013. godine na vlasti su Sandžačka demokratska partija (SDP) Rasilja Ljajića, Sandžačka narodna partija (SNP) i Srpska napredna stranka (SNS). U opoziciji su Stranka demokratske akcije (SDA) Sulejmana Ugljanina i Bošnjačka demokratska zajednica Sandžaka (BDZ).

konsultacije o utvrđivanju prioriteta za izradu Strategije bezbednosti Novog Pazara do sada je bila pozvana predstavnica samo jedne organizacije – *Udruženja samohranih roditelja i jednoroditeljskih porodica „Zajedno“*. Predstavnicu pojedinih lokalnih OCD-a nekoliko puta su se obraćali Savetu povodom pojedinih bezbednosnih problema, naročito onih u blizini škola, ali odgovor od Saveta nisu dobili.²⁹ *Širih konsultacija sa organizacijama civilnog društva o izradi Strategije bezbednosti nije bilo, a trebalo je okupiti sve lokalne organizacije da bi se videle različite perspektive*, rekla je predstavnica jedne lokalne organizacije. Utvrđeno je da bi Savet tokom naredne četiri godine trebalo pre svega da se bavi bezbednošću na ulicama, nasiljem među mladima i nasiljem u porodici.

Članovi Saveta su krajem 2014. godine prošli obuku za izradu lokalne strategije bezbednosti i identifikovanje prioriteta za unapređenje bezbednosti u Novom Pazaru.³⁰ Nakon toga je započeta izrada Strategije bezbednosti Novog Pazara. Savet i u narednom periodu treba da nastavi da jača svoje kapacitete i da se ozbiljno posveti unapređenju bezbednosti građana i građanki Novog Pazara. Potrebno je povećati i transparentnost rada Saveta tako što će informacije o temama o kojima se raspravljalo na sednicama biti javno dostupne (na zvaničnoj internet stranici Grada), u formi izveštaja ili zapisnika. U debatu o bezbednosti na lokalnom nivou treba uključiti i širu zajednicu, posebno žene. Ovo je moguće organizovanjem tribina ili skupova, na kojima će građani i građanke imati priliku da postave pitanja i razgovaraju sa predstavnicima lokalne samouprave i policije. Jedino je na taj način moguće stvoriti zajednicu bezbednu za sve građane i građanke.

29 Informacije dobijene na seminaru „Rodna ravnopravnost i bezbednost na lokalnom nivou“, koji je BCBP organizovao u aprilu 2012. godine u Novom Pazaru, sa predstavnicima lokalnih OCD-a, institucija, policije i tužilaštva. <http://www.bezbednost.org/cms/view.php?id=4504&article_page=1>.

30 Obuku je podržala Misija OEBS u Srbiji.

BEZBEDNOST U NOVOM PAZARU POSMATRANA IZ UGLA ŽENA

Ono što ne treba, čuje se. Ono što treba, ne čuje se. Takav ti je naš Pazar. (Učesnica fokus grupe u Novom Pazaru)

Izvori nebezbednosti žena

Sve učesnice fokus grupa i sagovornice u toku istraživanja naglasile su da problem pre svega predstavlja **ekonomska nesigurnost**. Većinu nezaposlenih čine žene, a njih 8000 ima završenu samo osnovnu školu ili nepotpunu srednju školu.³¹ Doda li se ovome činjenica da je Novi Pazar konzervativna sredina, u kojoj „glavnu reč” prilikom raspodele finansija u domaćinstvu vode muškarci, jasno da žene ekonomski zavise od muškaraca. *Koliko god da žena u porodici zarađuje, finansijski se pita muž. Koliko god da je jaka intelektualno, žena je u zadnjem planu. Deca veći položaj imaju od same žene*, kaže učesnica fokus grupe.

Žene u Novom Pazaru ne osećaju se potpuno sigurno u javnom prostoru. Skoro polovina žena (44%) u istraživanju BCBP-a/SKGO izjavila je da se ponekad ne oseća bezbedno dok šeta noću svojim komšilukom, dok je to isto reklo 21% muškaraca. Većina učesnica fokus grupa takođe smatra da se nivo **kriminala** povećao. Kao razloge navode veliko prisustvo droge na ulicama, tuče mladića i „sačekuše”.

Žene najčešće osećaju strah zbog **neosvetljenih ulica** u širem centru grada. Jedna učesnica fokus grupa to objašnjava na sledeći način:

Kada morate da se vratite kući uveče, peške, nije baš svejedno. Ulice su potpuno neosvetljene, nekako je neprijatno. Dešavalo mi se tako da idem ulicom i odjednom se iz nekog žbuna stvori neko ispred mene.

31 Podatak je iznela predstavica lokalne organizacije u Novom Pazaru tokom razgovora sa istraživačkim timom.

Istraživanja potvrđuju da mračne ulice u velikoj meri utiču na osećanje nebezbednosti, te da postavljanje ulične rasvete može znatno doprineti smanjenju straha, pogotovu kod žena.³² Problem nedostatka osvetljenja i video-nadzora u gradu uočila je i lokalna samouprava, ali prema rečima predsednika Saveta za bezbednost, *privreda u gradu ne radi i zato nema novca za infrastrukturne projekte*. Uprkos tome, 2011. godine iz gradskog budžeta je izdvojeno 1,5 miliona evra za rekonstrukciju Gradskog stadiona.³³ Početkom 2015. godine započeta je izgradnja i atletskog stadiona, a Grad će pokriti 30% troškova izgradnje³⁴. Zato se nameće pitanje utvrđivanja prioriteta prilikom raspodele postojećih (ograničenih) sredstava, odnosno pitanje o tome da li su građankama potrebni stadioni ili ulično osvetljenje koje bi doprinelo da se osećaju bezbednije.

Da je **saobraćajna infrastruktura** u Novom Pazaru veoma loša i da predstavlja izvor nebezbednosti za sve građanke i građane, saglasili su se svi sagovornici/e u istraživanju. Učesnice fokus grupa naglasile su da je kretanje gradom posebno teško majkama sa malom decom i ženama koje voze decu u kolicima jer trotoari nisu uređeni, parkira se „ko gde stigne“ i zauzima trotoare, nema dovoljno semafora i pešačkih prelaza, niko ne poštuje znakove. *Nijedna majka se ne oseća bezbedno kad izađe na ulicu*. Osobe sa invaliditetom takođe imaju velike poteškoće prilikom kretanja jer nema dovoljno semafora sa zvučnom signalizacijom, kao ni uređenih prilaza objektima za osobe u invalidskim kolicima. Javni prevoz takođe nije dobro uređen. Postoje lokalne linije ka okolnim selima, ali sa ograničenim brojem polazaka u toku dana. Zato se dosta koriste pristupačne taksi usluge, ali postoje i „divlji“ taksisti koji vožnju naplaćuju mnogo skuplje. Ukoliko greškom sednu u takvo vozilo, žene mogu doživeti razne neprijatnosti.

Još jedan faktor koji doprinosi osećanju nebezbednosti jeste **loš rad pravosudnih organa**. *Tužioci i sudije treba da budu rigorozniji prema kriminalcima jer nije svejedno kad gledate tuču u centru grada, a sutra je taj na slobodi*. Zbog toga se

32 Atkins S., Husain S., Storey A. *The Influence Of Street Lighting On Crime And Fear Of Crime, Crime Prevention*. Unit paper no. 28, London: Home Office: 1991.

33 CINS. „Grad Novi Pazar mimo zakona uložio milion i po evra u izgradnju stadiona.“ <<http://www.cins.rs/srpski/news/article/grad-novi-pazar-mimo-zakona-ulozio-milion-i-po-evra-u-izgradnju-stadiona--194>>.

34 Vrednost radova u prvoj fazi procenjena je na 108 miliona dinara (oko 900.000 evra). Izvor: <http://www.danas.rs/dodaci/sandzak/atletski_stadion_do_kraja_godine_.42.html?news_id=296172>.

ne osećam bezbedno. Pucnjave u centru grada „u sred bela dana“ u pešačkoj zoni i tuče srednjoškolaca postale su česta pojava u Novom Pazaru.³⁵ Osećam se nebezbedno kad su ova ubistva, pucnjave... Ne znaš da l' će da te pogodi metak, kaže jedna učesnica fokus grupe.

Žene su najčešće izložene komentarima i dobacivanjima muškaraca

U patrijarhalnim sredinama postoje društvena očekivanja o tome kako žena treba da izgleda i da se ponaša. Tako u Novom Pazaru, prema rečima predstavnice jedne lokalne ženske organizacija, *očekivanja teraju ženu da se oseća loše iako ne mora direktno da bude izložena nasilju. Žene su u javnom prostoru često izložene komentarima i dobacivanjima muškaraca. Komentari im najčešće upućuju zbog „neprikladnog“ oblačenja:*

Ponekad se ne osećam bezbedno ukoliko nisam prikladno obučena kada vidim vebaciju na ulici, jer ne znam šta može da mi kaže. Dobro, zimi mi neće ništa, jer sam obučena, ali leti se ne osećam bezbedno. Oni su toliko ekstremni da ne prihvataju to kakva sam. On ti ne kaže u oči, jer ne sme da te gleda, ali govori: Vidi šta si obukla! Jadni ti babo! Jadni ti čo'ek! Dobacuje ti, ali ne sme da te pogleda i onda se ne osećaš prijatno. Ne znaš da li će jednog dana da krene da te napadne jer si ti odevena kako ne treba, iskustvo je jedne učesnice fokus grupa.

Žene su izložene i seksualnim komentarima i dobacivanjima, a ponekad i nepristojnoj gestikulaciji muškaraca na ulici. Većina žena je to prihvatila kao svakodnevnicu i ne pridaje previše značaja tim pojavama mada je uvek prisutna određena strepnja. Žene, dakle, normalizuju situacije u kojima su izložene verbalnom nasilju i preuzimaju na sebe „odgovornost“ za takvo ponašanje muškaraca, pravdajući njihovo ponašanje svojim „neprikladnim“ izgledom. Kako ne bi ugrozile svoju bezbednost, žene su primorane da usklađuju svoje obrasce ponašanja sa društveno ustanovljenim normama.

35 Poslednji takav incident dogodio se u martu 2015. godine, kada je jedna osoba povređena u pucnjavi: <<http://www.blic.rs/Vesti/Hronika/541036/Pucnjava-u-Novom-Pazaru-jedna-osoba-ranjena>>.

Norme ponašanja nameću se mladim devojkama, ali i razvedenim ženama i udovicama. U relativno maloj sredini, poput Novog Pazara, „svi znaju sve”, pa i to da li je žena udata, razvedena ili udovica. Koliko su jake predrasude prema ovim ženama svedoče reči jedne učesnice fokus grupe:

Ukoliko žena nema muškarca pored sebe ili je razvedena ili udovica, ona nailazi na to da svaki njen korak ljudi shvataju kao nemoralan. Ona se ne oseća lepo jer zna šta joj pričaju iza leđa. Svi se pitaju gde je bila, misle da je ona izašla da nađe nekoga. Ona je majka jednog deteta i treba neko sutra da kaže da ta majka ide u suknjici, a sutra njena ćerka treba da se uda. A kada ja izađem, koja sam udata, to je sasvim normalno.

Žene smatraju da Novi Pazar noću nije bezbedan za njih

Istraživanje je pokazalo da u Novom Pazaru ne postoji neko kritično mesto koje žene izbegavaju plašeći se za svoju bezbednost. Generalno, ispitanice ocenjuju da je grad bezbedan jer je reč o maloj sredini, u kojoj ima manje kriminala nego u ostalim delovima zemlje. Ipak, nekoliko učesnica navelo je da su imale neprijatna iskustva dok su se kretale gradom. Jedna učesnica imala je neprijatno iskustvo u gradskom parku. Dok se uveče vraćala kući, naišla je na muškarca koji onaniše: *Dva meseca sam posle obilazila park u širokom luku*. Na pitanje da li je slučaj prijavila policiji odgovorila je da nije jer se *niko ne bi pojavio*. Sve učesnice su se složile sa tim da je park, svojevremeno, dok nije bio osveteljen, bio problematičan jer su se u njemu okupljali „narkomani i manijaci”.

Nasuprot stavu da je grad generalno bezbedan, učesnice su tokom razgovora ipak rekle da se **plaše** da noću same šetaju gradom. Na nivou zajednice strah od kriminaliteta slabi društvene veze i narušava socijalnu koheziju, dok na ličnom planu ugrožava slobodu kretanja i utiče na osećanje nesigurnosti i nezadovoljstva susedstvom, radom institucija (policije, tužilaštva, lokalne samouprave) i ukupnim životom u zajednici.³⁶ Pored već pomenutog problema

36 Ženski istraživački centar za edukaciju i komunikaciju Niš. *Ka rodno osetljivoj Strategiji bezbednosti Grada Niša*. Niš, 2014: 21. <<http://zicni.org.rs/documents/rezultati.pdf>>.

nedovoljnog osvetljenja grada, žene osećaju i određeni nivo straha od onoga što se noću dešava u gradu, naročito posle ponoći. Generalno, i mladići i devojke u Novom Pazaru izlaze uveče od dvadeset časova do ponoći, eventualno do jedan sat posle ponoći u letnjem periodu. Smatra se da posle tog vremena nije „pristojno“ da devojke i žene budu na ulici: *Šta ima da traži na ulici posle tog vremena? Tada su u gradu samo narkomani i prostitutke. Zato večernji izlasci devojaka i žena traju obično do ponoći. Zanimljivo je da učesnice fokus grupa nisu mogle konkretno da navedu šta je to što se dešava posle ponoći, ali su mislile da tada ipak nije bezbedno i prikladno da žene budu u gradu. Kao objašnjenje jedna učesnica je navela: Imamo taj neki stav da posle nije bezbedno da se izađe. Odgojeni smo tako da to nije bezbedno.*

Žene su ranjivije od muškaraca

Socijalizacija i vaspitanje devojčica u kasnijem dobu znatno doprinose tome da se više plaše i da su ranjivije od muškaraca.³⁷ Žene odmalena uče da se plaše neznanaca (naročito noću) i da nisu u stanju da se odbrane od napadača jer su slabije, pa im je potrebna zaštita. Istraživanja su pokazala da se žene više plaše seksualnog napada stranca nego takvog napada poznate osobe. Činjenica je, međutim, da većinu seksualnih napada na žene vrše njima poznate osobe. Pojedina istraživanja su pokazala i da se žene više plaše silovanja nego ubistva³⁸, delom i zbog „stigme“ koja ih u pojedinim društvima prate.³⁹ Strah koji žene osećaju za svoju bezbednost tako se koristi i kao instrument socijalne kontrole iako većina njih nije bila direktno izložena nasilju.⁴⁰

37 Cossman, J. and Rader, E. „Fear of Crime and Personal Vulnerability: examining self-reported health.“ *Sociological spectrum*, 31, (2011): 141–162.

38 Truman, J. *Fear of crime and perceived risk of victimization among college students*. 2005: 2–3. <http://etd.fcla.edu/CF/CFE0001622/Truman_Jennifer_L_200705_MAST.pdf>.

39 Bialeschki, D. *Fear of violence, freedom and outdoor recreation: a feminist viewpoint*. Oxford: Oxford University Press, 2011: 1. <http://lin.ca/sites/default/files/attachments/CCLR9_49.pdf>.

40 Isto.

O tome zašto noću nije za žene bezbedno u gradu, jedna učesnica fokus grupa govori na sledeći način:

U jedan sat ja ne znam šta će žensko u gradu. Ako ti je bezbedno, ako misliš da ostaneš duže, ti odgovaraš. Jer posle jedan ti sama tražiš da ti se nešto dešava. Nema normalnog naroda posle jedan, to je pijanica ili narkoman.

Shvatanje po kome je žena „kriva“ za ono što joj se desi (zbog toga kako se obukla, kako se ponašala, gde je bila) vodi ka tome da se žrtva seksualnog nasilja oseća postićeno i da krivi samu sebe zbog onoga što joj se desilo. Ovo ujedno vodi i ka tome da se odgovornost za prevenciju seksualnog nasilja prebacuje isključivo na žene (*Nije trebalo tu da bude, Morala je da zna šta joj se može desiti i sl.*), dok se odgovornost počinioca nasilja, a potom i policije, šire zajednice i lokalnih vlasti retko stavlja u prvi plan.

MERE OPREZA

Taktike koje žene preduzimaju kako bi izbegle bezbednosno rizične situacije u javnom prostoru.

Žene u Novom Pazaru su svakodnevno izložene dobacivanjima i zaziranju okoline. Od malih nogu navikle su da time što će izbegavati određeno ponašanje mogu da izbegnu i nasilje. Ove strategije ograničavaju ženinu slobodu i baziraju se na principima „okrivljavanja žrtve“, na osnovu kojih je žena najodgovornija za nasilje koje doživljava. Ipak, žene u Novom Pazaru u velikoj meri pribegavaju ovakvim strategijama. Neke od strategija koje žene u Novom Pazaru koriste da bi izbegle potencijalno rizične situacije jesu:

Izbegavanje izazovnog odevanja

Da bi izbegle komentare, dobacivanja i poglede muškaraca dok hodaju ulicom, žene u Novom Pazaru vode računa da „ne izazivaju“ svoju okolinu. Zato se trude da usklade svoj način oblačenja sa zahtevima okoline kako ne bi izgledale seksualno i/li provokativno. Takođe, stiče se utisak da, pogotovu žene koje okolina smatra lepim i privlačnim, obraćaju posebnu pažnju na svoj izgled kako bi izbegle zaziranja okoline. *Ide muškarac prema meni i ja prvo pomislim na to da nisam valjda obukla kratku suknju. Uf, dobro je, u farmericama sam*, reči su predstavnice organizacije civilnog društva u Novom Pazaru.

Kretanje u grupama

Ja se nikad ne vraćam sama. Idem sa bratom ili taksijem, kaže jedna učesnica fokus grupe. Žene u Novom Pazaru retko se kreću same po javnom prostoru u svom gradu, naročito noću. Druga učesnica fokus grupe o ovome kaže:

Sama idem jedino ako imam neki posao, ali volim kada neko ide sa mnom, lakše mi je. Više zbog društva nego zbog straha.

Devojke u Novom Pazaru najčešće idu u grupama, sa prijateljima, braćom ili sestrama. Mlađe žene su izjavile da su odmalena vaspitavane tako da ne treba da idu same i da je to način da se osećaju bezbedno. Neke ispitanice misle da je to toliko ustoličeno u društvu da one „ni kod frizera ne idu same“. Određeni broj žena koje su osnovale porodicu uglavnom se kreće gradom ili sa decom ili sa partnerom.

Izbegavanje neosvetljenih delova i rizičnih mesta

Ukoliko je doživela negativno iskustvo u javnom prostoru, žena će izbegavati to mesto, kao i druga rizična mesta koja smatra potencijalno nebezbednim. *Park se zaobilazi, ako se vraća uveče*, potvrdila je jedna od brojnih učesnica istraživanja koja koristi ovu strategiju. Na izbegavanje određenih mesta u gradu utiču i mediji.⁴¹ Tako je, na primer, medijska pompa podignuta oko ubijene devojčice Tijane Jurić⁴² doprinela tome da se žene ne osećaju sigurno u javnom prostoru.

Telefon pri ruci

Jedna od najpoznatijih strategija koje žene smatraju veoma korisnom dok šetaju gradom jeste pozivanje prijatelja, poznanika ili rođaka mobilnim telefonom.

Učesnica fokus grupe to opisuje na sledeći način:

Meni je uvek telefon pri ruci kada idem sama i uglavnom izbegavam ulice koje su neosvetljene iako nisam imala negativno iskustvo po tom pitanju.

Mnoge žene koriste se ovom metodom tako što drže telefon u ruci i, ukoliko vide neku osobu da ide prema njima, odmah pozivaju neki broj, čime šalju poruku toj drugoj osobi da nisu same:

41 Izjava učesnice fokus grupe u Novom Pazaru.

42 Izveštavanje o slučaju Tijane Jurić rezultiralo je „skandaloznim ponašanjem“ medija. „Mediji pali na slučaju Tijane Jurić.“ B92, <http://www.b92.net/info/komentari.php?nav_id=886113> 1. 4. 2015.

U tom trenutku je bitno samo pozvati nekog da taj pored tebe čuje da si ti nekog zvala, da nisi sama. I onda sam te večeri to isto uradila, zvala kolegu, prvi mi je u imeniku bio, da mu kažem da sam tu. Ako mi nešto bude, da znaš da sam tu.

Lične strategije

Ove strategije poznate su po tome što se ženama savetuje da ne ignorišu situacije u kojima se osećaju nelagodno nego da im se aktivno suprotstave. Neke ispitanice fokus grupa smatraju da žene treba osnažiti i edukovati kako bi „pokazale zube“. Pored toga, one smatraju da žena ne treba da pokaže da je slaba kada se nađe u rizičnoj ili, po njenom mišljenju, nebezbednoj situaciji. Upravo suprotno, treba da pokaže da je jaka.⁴³ Ove strategije obuhvataju i kurseve samoodbrane koji mogu da doprinesu tome da se žene osećaju sigurnije u svom svakodnevnom životu.

43 Izjava učesnice fokus grupe u Novom Pazaru.

(NE)POVERENJE ŽENA U POLICIJU I LOKALNE INSTITUCIJE

Žene ne prijavljuju slučajeve nasilja u javnom prostoru jer se plaše osude okoline.

Žene uglavnom ne zovu policiju zato što smatraju da je rad policije dosta ne efikasan, te da prijavljivanje slučaja policiji ne garantuje rasvetljavanje krivičnog dela. Naprotiv, prijavljivanje može doprineti tome „da žena bude na lošem glasu“. *Da sam pozvala policiju, ne bi se niko pojavio*, stav je učesnice fokus grupe koja je svedočila o onanisanju muškaraca u gradskom parku. Pored toga, Novi Pazar je mala sredina i svi se znaju. Ukoliko žena pozove policiju, okolina se bavi motivima njenog poteza i retko ima razumevanja za ženu i njene probleme.

Još uvek je ovde sramata da se pozove policija i da se traži tako jedna ustanova. Još uvek je stid da ti pričaš o svom problemu. Jedino ako ti baš preti opasnost po život, ti ćeš pozvati policiju, kaže učesnica fokus grupe.

Pored toga, sredina je sklona tome da osudi svaku situaciju koja je u vezi sa seksualnošću žena. Jedna od učesnica fokus grupe rekla nam je sledeće: *Kada devojka prijavi silovanje, to je mnogo sramota. I kod ginekologa devojka da ode i to je sramota*. Na osnovu ovakvih izjava, stiče se utisak da je tabuizacija seksualnosti veoma prisutna u Novom Pazaru, kao i da je njegova društvena kontrola usko povezana sa patrijarhalnim normama. Na taj način je svrha seksualnosti jedino proširenja porodice, pa je zbog toga važno da ona ostane u privatnoj sferi.⁴⁴

44 Kuzmanovic Salipur, J. *Kako društveni aspekti nastanka i djelovanja seksualiziranog nasilja dodatno otežavaju posledice od kojih pati žrtva/preživjela ove vrste nasilja*. <https://www.academia.edu/9006190/Kako_dru%C5%A1tveni_aspekti_nastanka_i_djelovanja_seksualiziranog_nasilja_dodatno_ote%C5%BEavaju_posljedice_od_kojih_pati_%C5%BErtva_pre%C5%BEivjela_ove_vrste_nasilja>.

Prijavljivanje nasilja policiji se društveno ne ohrabruje u Novom Pazaru. Okolina je sklona da osudi ženu zbog nasilja koje je doživela na javnom mestu, jer smatra da do incidenta ne bi ni došlo da se žena ponašala u skladu sa normama koje sredina nalaže.

Neprofesionalno postupanje policije prema ženama

Drugi problem koji doprinosi tome da žene ne prijavljuju nasilje jeste neprofesionalan odnos policijskih službenika prema ženama koje odluče da se obrate policiji.⁴⁵ Na osnovu podataka dobijenih tokom intervjua u fokus grupama, možemo zaključiti da veliki broj žena smatra da policija nije u stanju da rasvetli krivično delo. Štaviše, policijski službenici nemaju razumevanja za probleme žena i ispitanice ukazuju na to da se žene osećaju kao da im policija ne veruje i kao da umanjuje značaj cele situacije.⁴⁶ Ne samo da žene doživljavaju seksualno uznemiravanje u javnom prostoru nego one ta iskustva imaju i u odnosu sa policijskim službenicima koji bi trebalo da brinu za njihovu bezbednost. O svom iskustvu sa policijom prilikom prijavljivanja nasilja u porodici govori učesnica fokus grupe:

Ja garantujem da nijedna žena nije otišla da se obrati policiji, a da je oni (inspektori) šarmerski nisu pozvali na piće i nazivali je raznoraznim imenima. Neprofesionalan odnos policijskih službenika prema ženama znatno utiče na kreiranje negativne slike o policiji.

Iskustva koje žene u Novom Pazaru imaju sa policijskim službenicima pokazuju da su one nezadovoljne i zbog direktnih saznanja o tome da neki policijski službenici vrše porodično i partnersko nasilje:

45 Ovde treba napomenuti da su predstavnice lokalnih organizacija istakle da je u postupanju policije prema žrtvama porodičnog nasilja došlo do pozitivnih pomaka i da su žene postale spremnije da prijave ovu vrstu nasilja policiji.

46 Izjava učesnice fokus grupe u Novom Pazaru.

Ja znam doslovce dva policajca koji maltretiraju žene. On je policajac, može da radi šta hoće. I kome onda ti da se obratiš kad on i svoju ženu bije.

Ukoliko policijska služba ovakve probleme ne rešava konzistentno, to može u velikoj meri da naškodi ženama žrtvama kriminaliteta, kao i da generalno umanjí učinkovitost policije. Nesenzibilisano i diskriminatorno ponašanje policijskih službenika može ugroziti jednako pravo svih građana na pristup policijskim uslugama, a posledica toga je da žena odustaje od prijavljivanja slučaja policiji. To potvrđuje i sledeća izjava jedne učesnice fokus grupe: *Sestro mila, neka te siluju, neka ti rade šta hoće, samo ne idi njima da se žališ.*

Zbog neprofesionalnog ophođenja policajaca žene ne veruju u to da je policija u stanju da ih zaštiti, pa poverenje u policiju slabi. U ovakvim slučajevima zbog postupanja policijskih službenika često dolazi i do sekundarne viktimizacije.⁴⁷

Partnersko nasilje i policajci

Problem seksualnog uznemiravanja koje pripadnici policije čine prema ženama koje im se obraćaju jeste, uprkos svojoj nevidljivosti, mnogo češći nego što se čini. Neretko se dešava da policajci praktikuju svoju moć i, umesto da pomognu žrtvi, mogu da iskoriste njenu ranjivost. O ovoj vrsti nasilja se ne govori puno, a istraživanja pokazuju da su unutrašnji mehanizmi koji bi trebalo adekvatno da ispituju ovakve postupke pripadnika policije uglavnom slabi.⁴⁸

Imajući u vidu gore navedene probleme, vidimo da policija neće biti prva kojoj će se žene obratiti ukoliko postanu žrtve krivičnog dela ili kada dožive neku neprijatnost na ulici. *Prvo bih se obratila porodici, a onda policiji. To bruji po*

47 Sekundarna viktimizacija predstavlja neodgovarajuću reakciju uslovljenu ličnim stavovima i uverenjima pripadnika policije o problemu koji žena ima, što može da dovede do dodatnog osećanja ugroženosti žrtve, kao i do toga da odustane od daljeg postupka u krivičnom procesu (Ristanović, Nikolic, 2007).

48 Stinson, Philip M.; Liederbach, John; Brewer, Steven L. and Mathna, Brooke E. „Police sexual misconduct: A national scale study of arrested officers.” *Criminal Justice Faculty Publications*. Paper 30, (2014).

komšiluku, došla policija kod ovog i onog, i to ti je odmah bruka. Žene se radije obraćuju svojim bližnjima, porodici, a tek potom policiji.

Žene ne znaju kome da se žale na rad policije

Na osnovu prikupljenih podataka zaključili smo da žene koje su doživele diskriminaciju ili neprimereno ponašanje prilikom postupanja policijskih službenika u Novom Pazaru ne znaju kome treba da se požale. *Imali smo skup protiv policije, jer smo bili nezadovoljni radom policije, ali se niko nije žalio onom kome treba da se žali na rad policije,* izjavila je učesnica fokus grupe.⁴⁹

Broj žena koje su podnele pritužbu Sektoru unutrašnje kontrole ili nekoj područnoj policijskoj upravi na rad policije je veoma mali. Tokom 2014. godine prema evidenciji Sektora unutrašnje kontrole dva policijska službenika su prekorlačila službena ovlašćenja prilikom postupanja prema ženskoj osobi. Ovaj broj je verovatno i veći, ali o tome nema podataka jer ne postoji jedinstvena, rodno senzitivna, evidencija pritužbi.⁵⁰ Naime, Sektor unutrašnje kontrole vodi rodno razvrstanu evidenciju, dok područne policijske statistike koriste ručne evidencije (to su tabele koje se ručno popunjavaju) i dostavljaju Upravi za analitiku. Na osnovu ove evidencije nije moguće razvrstati pritužbe koje ukazuju na diskriminatorno i neprofesionalno postupanje policijskih službenika prema ženama.

Predstavke i pritužbe

Činjenica je da sistem predstavki i pritužbi ne funkcioniše potpuno isto kao na nivou Ministarstva unutrašnjih poslova, što je naglasio i Zaštitnik

49 Građani i građanke Novog Pazara su u junu 2013. godine organizovali protest protiv policije, nezadovoljni njenim radom: *Sandžakpress*. <<http://sandzakpress.net/protest-ispred-policijske-uprave-protiv-sve-cescih-ubistava>> 1. 4. 2015.

50 Podatak je iznela predstavnica Analitičke grupe u MUP-u na radionici planiranja za rodnu komponentu Programa bilateralne saradnje Švedskog nacionalnog policijskog odbora (SNPB) sa Ministarstvom unutrašnjih poslova (MUP) za period 2016–2018, koju je organizovao Beogradski centar za bezbednosnu politiku, 25–27. 3. 2015. godine u Vrdniku. Analitičke grupe utvrđuju, analiziraju i obrađuju podatke dobijene na osnovu indikatora postojećeg stanja u vezi sa sprovođenjem Nacionalnog akcionog plana 1325 unutar MUP-a.

građana u svom izveštaju. Ovaj organ javne vlasti apelovao je na Ministarstvo unutrašnjih poslova da unapredi svoje mehanizme kontrole rada Komisija za pritužbe po pritužbama građana i Sektora unutrašnje kontrole policije. Takođe je naglasio da MUP mora da vodi disciplinske postupke, kao i da nadležne starešine moraju da postupaju u skladu sa predlozima Sektora unutrašnje kontrole policije.⁵¹

Netransparentan rad policije i loša saradnja sa organizacijama civilnog društva

Predstavnice civilnog sektora u Novom Pazaru smatraju da policija ne saraduje dovoljno sa njima. Pripadnici MUP-a često nemaju odobrenja da učestvuju u događajima koje organizuje OCD, ne izlaze u susret lokalnim inicijativama i njihov rad često ometaju proceduralna ograničenja.⁵² Pored toga, policija ne objavljuje javno statističke podatke o stanju bezbednosti u Novom Pazaru.

Radi pripreme ove studije BCBP se obratio MUP-u Republike Srbije sa zahtevom da omogući intervju sa policijskim službenicima Policijske uprave Novi Pazar, što je MUP odbio. S obzirom na to da nismo dobili obrazloženje zbog čega smo odbijeni, možemo da pretpostavimo da je to zbog problema navedenih u ovoj studiji.

Rad policije u zajednici je ključan za prevenciju i suzbijanje nasilja nad ženama u javnom prostoru

Uzimajući u obzir to da Policijska uprava u Novom Pazaru zapošljava 70% pripadnika srpske nacionalnosti i 30% pripadnika bošnjačke⁵³, postavlja se pitanje da li ona može „adekvatno da odgovori na prioritete i druge potrebe građana, kao

51 Izveštaj Zaštitnika građana za 2014: 154.

52 Podatak je iznela predstavnica lokalne organizacije u Novom Pazaru tokom razgovora sa istraživačkim timom.

53 Podatak je iznet tokom razgovora istraživačkog tima sa predstavnicima Trening centra Misije OEBS u Novom Pazaru.

i na specifičnosti lokalnih zajednica, etničkih, verskih i drugih društvenih grupa, uz jednak tretman i poštovanje osobenosti i identiteta pripadnika različitih zajednica“⁵⁴.

Policija u zajednici

Rad policije u zajednici nije realizovan u Srbiji.⁵⁵ Policijskoj upravi u Novom Pazaru dodeljeni su sektorski policijaci⁵⁶, što je dobar početak implementiranja Strategije policije u zajednici. Međutim, bez usvajanja Akcionog plana nije moguće započeti njegovo aktivno sprovođenje.⁵⁷ Da se preventivni rad policije na suzbijanju kriminala ne sprovodi dovoljno u Novom Pazaru, pokazuju i podaci iz 2014. godine, prema kojima je proaktivni rad policije podrazumevao jedino edukaciju i deljenje flajera o borbi protiv trgovine ljudima, a i to je sprovedeno jednom u toku godine.⁵⁸

Od ukupnog broja uniformisanih policijskih službenika PU Novi Pazar, svega četiri policijska službenika muškog pola obavljaju poslove oficira za prevenciju i rad policije u zajednici.⁵⁹ Pored toga, procenat pripadnica ženskog pola u uniformisanom sastavu policije iznosi samo 6% od 94% pripadnika policije, te možemo pretpostaviti da policija iz nekoliko razloga nije u stanju adekvatno da odgovori na specifične bezbednosne potrebe žena u Novom Pazaru. Veća zastupljenost žena u policiji znači i efikasnije reagovanje na slučajeve rodno

54 „Strategija policije u zajednici.“ *Sl. glasnik*, br. 43/13.

55 Đorđević S., Odanović G. *Partnerstvo za bezbedne zajednice*. Beograd: Beogradski centar za bezbednosnu politiku, 2014.

56 Podatak je iznet tokom razgovora istraživačkog tima sa predstavnicima Trening centra Misije OEBS u Novom Pazaru.

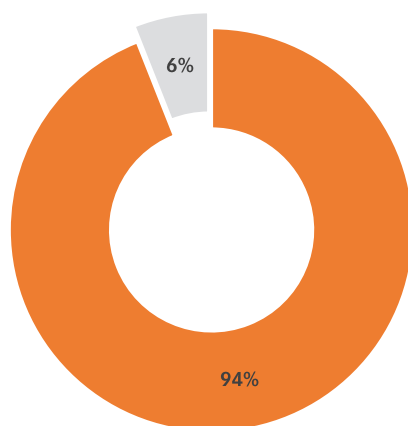
57 Ovde treba imati na umu da je Strategija za policiju u zajednici donesena 2013. („Strategija policije u zajednici.“ *Sl. glasnik*, br. 43/13) i da se njom predviđa imenovanje oficira za prevenciju i rad policije u zajednici u svakoj područnoj upravi (Za više informacija videti: Đorđević S., Odanović G. *Partnerstvo za bezbedne zajednice*. Beograd: Beogradski centar za bezbednosnu politiku, 2014).

58 Podaci dobijeni na osnovu Upitnika za slobodan pristup informacijama od javnog značaja, BCBP.

59 Odgovor MUP-a Srbije na Upitnik BCBP-a, februar 2015. godine.

zasnovanog nasilja prema ženama. Istraživanja⁶⁰ potvrđuju da će žena češće prijaviti nasilje policajki nego policijacu. Pored toga, žene smatraju da pripadnice policije imaju više razumevanja i da im je mnogo lakše da sa njima pričaju o svom problemu.⁶¹ Takođe, učesnice fokus grupa izjavile su da ne postoji dovoljan broj policajaca na ulicama, kao i da „oni ne šetaju gradom“.

Grafikon 2: Procenat policijskih službenika zaposlenih na teritoriji grada Novi Pazar prema polu

■ % uniformisanih policijskih službenika ■ % uniformisanih policijskih službenica

Sistem prikupljanja podataka i evidencija u Ministarstvu unutrašnjih poslova nije rodno senzitivna

Ministarstvo unutrašnjih poslova RS nije bio u mogućnosti da nam dostavi podatke o broju oštećenih lica prema polu za različite vrste krivičnih dela koja su usmerena na imovinu žrtve i protiv ličnosti, kao ni podatke o broju počinilaca tih dela. Dobili smo obaveštenje da PU Novi Pazar ne vodi evidencije o podacima koje smo tražili, te bi odgovor o traženim podacima zahtevao izradu novog

60 Cassidy, Michael; Nicholl, Caroline G.; Ross, Carmen & Kimberly A. Lonsway. „The Victims’ View: Domestic Violence and Police Response.” Paper presented to the World Congress of Criminology, Societe Internationale de Criminologie, August, 2003.

61 Isto.

dokumenta, što nije obaveza organa vlasti u skladu sa Zakonom o slobodnom pristupu informacija od javnog značaja.⁶² Iako u određenim evidencijama postoje parametri koji se odnose na pol, u MUP-u ne postoji obaveza da se rodno senzitivni parametri unose u sistem. To nije dobro jer rodno osetljiva statistika treba da koristi zaposlenima u Ministarstvu za planiranje i analizu bezbednosnih fenomena, a potom treba da koristi i široj lokalnoj zajednici.

Žene najčešće same brinu o svojoj bezbednosti u Novom Pazaru

Na pitanje o tome ko treba da brine o bezbednosti žena, žene su odgovorile da najčešće same brinu o svojoj ličnoj bezbednosti. *O bezbednosti treba da brinemo mi sami, a policija mora više da radi, da je bude više na ulici*, naglasila je učesnica fokus grupe. Do sličnih rezultata došla su i druga istraživanja, koja su potvrdila da se najviše građana i građanki oslanja na sebe i svoje blisko okruženje kako bi se zaštitili, dok svaki peti ispitanik/ca smatra da ih policija može zaštititi.⁶³ Ukoliko bi žene procenile da se nalaze u situaciji koja ugrožava njihovu sigurnost na nekom javnom mestu, pre bi se obratile organizacijama civilnog društva koje su specijalizovane za pružanje podrške ženama nego što bi se obratile policiji. *Uvek mora da postoji neka organizacija koja će pružiti podršku ženama koje nemaju zaštitu, a nažalost, malo je takvih organizacija u Novom Pazaru.*

62 Isto.

63 Istraživanje javnog mnjenja „Šta građani Srbije misle o svojoj i o bezbednosti Srbije“ sproveo je Beogradski centar za bezbednosnu politiku u periodu od 18. do 25. septembra 2012. godine na teritoriji Republike Srbije, bez Kosova i Metohije. Istraživanje je sprovedeno na reprezentativnom uzorku od 1203 punoletne osobe, građana i građanki Republike Srbije, bez Kosova i Metohije. Rezultati istraživanja pokazuju da se čak 50% građana oslanja na sebe, 18% njih na svoje blisko okruženje i 18% njih na policiju. <http://www.bezbednost.org/upload/document/ega_se_graani_plae_a_ko_ih_titi.pdf>. Drugo istraživanje je sproveo Autonomni ženski centar na manjem uzorku: 99 ispitanica u 14 gradova Srbije. Iako je uzorak nereprezentativan, podaci govore da je čak 80% žena izjavilo da se same brinu o svojoj bezbednosti, 61,6% oslanja se na porodicu, a na trećem mestu se nalaze prijateljice i prijatelji – 14,1%. <http://www.womenngo.org.rs/images/publikacije-dp/2015/Bezbednost_zena_i_devojaka-Brosura%20.pdf>.

Žene imaju više poverenja u organizacije civilnog društva i veruju da će im one pružiti adekvatnu pomoć i zaštitu

Građani i građanke Novog Pazara nisu upoznati sa organima lokalne samouprave koji treba da brinu o njihovoj bezbednosti u gradu.⁶⁴ To su potvrdile i učesnice fokus grupa, koje ni najmanje nisu upućene u rad Saveta za bezbednost i u njegov mandat da donosi mere koje bi unapredile bezbednost u Novom Pazaru. Transparentnost rada Saveta dodatno je problematizovana činjenicom da je predstavnicima civilnog društva, ekspertima i ekspertkinjama, kao i međunarodnim organizacijama onemogućeno da učestvuju u njegovom radu.

Prema rečima predstavnice civilnog društva, Savet ne razmatra širok spektar pretnji po bezbednost građana i građanki, te se *ovaj organ do sada nije bavio pitanjem bezbednosti žena*⁶⁵. Na osnovu podataka dobijenih tokom intervjua sa predstavnicama civilnog društva i međunarodnih organizacija stiče se utisak da Savet zaseda samo uoči događaja visokog bezbednosnog rizika, kao što su utakmice. Ovakav rad Saveta oslikava generalni trend u Srbiji, prema kom lokalna tela za bezbednost shvataju bezbednost rodno neutralno. To znači da članovi i članice lokalnih tela nemaju dovoljno znanja o rodnoj ravnopravnosti, pa s obzirom na to, i ne razumeju da su bezbednosne potrebe i pretnje muškaraca i žena drugačije.⁶⁶

64 Intervju sa predstavnicom civilnog društva

65 Predsednik Saveta za bezbednost

66 Đorđević, S. i Radovanović, G. *Partnerstvo za bezbedne zajednice*. Beograd: Beogradski centar za bezbednosnu politiku, 2014: 46. <http://www.bezbednost.org/upload/document/partnerstvo_za_bezbedne_zajednice.pdf>.

ZAKLJUČAK

Da bi bili rešeni bezbednosni problemi žena i da bi bio otklanjen strah koji osećaju u javnom prostoru, potrebno je u to uključiti celu zajednicu: lokalnu samoupravu, policiju i obrazovne institucije. Rešavanju ovog problema treba pristupiti sistematično i samim tim preventivno uticati na kriminalna dela koja su usmerena ka ugrožavanju bezbednosti žena u javnom prostoru. Zbog toga je za sigurnost žena u javnoj sferi presudna saradnja lokalne zajednice i drugih institucija.

Posebno važnu ulogu u ovom procesu ima lokalni Savet za bezbednost jer treba da bude mesto okupljanja svih aktera značajnih za bezbednost na lokalnom nivou. Predstavnici lokalne samouprave, policije, tužilaštva, zdravstvenih, školskih i socijalnih ustanova trebalo bi da u okviru Saveta razmenjuju informacije i da diskutuju o različitim temama vezanim za bezbednost, kao i da zajednički formulišu mere i aktivnosti za unapređenje lokalne bezbednosti. Predstavnici lokalnih organizacija civilnog društva (OCD) trebalo bi, takođe, da budu uključeni u rad Saveta, posebno kada je reč o temama vezanim za bezbednost žena i mladih.

U debatu o bezbednosti na lokalnom nivou treba uključiti i širu zajednicu, posebno žene. Ovo je moguće organizovanjem tribina ili skupova, na kojima će građani i građanke imati priliku da postavljaju pitanja i razgovaraju sa predstavnicima lokalne samouprave i policije. Jedino je na taj način moguće stvoriti zajednicu bezbednu za sve građane i građanke.

ANEKSI

Aneks 1: Sprovođenje rodne procene bezbednosti (engl. *Women's safety audit*)

Procena bezbednosti žena u javnom prostoru obično se vrši u tri koraka.

Korak 1: mapiranje iskustava žena u javnom prostoru

Prvi korak u analizi izvora nebezbednosti žena u javnom prostoru, kao i njihovog osećanja nebezbednosti, jeste mapiranje njihovih iskustava u javnom prostoru. Da bi iskustva bila prikupljena, prvo se formuliše upitnik, koji sadrži pitanja o tome: 1) na kojim se konkretno mestima žene ne osećaju bezbedno (ulice, parkovi, delovi grada); 2) zašto se tako osećaju (manjak osvetljenja, izolovanost, loše održavana infrastruktura i sl.) i 3) da li su doživele neko loše iskustvo ili neprijatnost u javnom prostoru (dobacivanje na ulici, džeparenje, fizički napad). Potom se direktno sprovodi anketa, postavljanjem onlajn-upitnika ili slanjem upitnika imejlom.

Korak 2: analiza lokacija na kojima se žene najviše plaše kriminala i nasilja

U ovoj fazi analiziraju se podaci prikupljeni anketom. Na osnovu toga koliko su puta žene pojedine lokacije navele kao problematične, vrši se izbor konkretnih lokacija koje će biti detaljno analizirane. Potom se izrađuje novi upitnik. On će služiti kao smernica timu koji će analizirati odabrane lokacije, odnosno smernica za popis karakteristika koje mogu uticati na osećanje (ne) bezbednosti. Analizu lokacije, takozvanu „bezbednosnu šetnju“ (engl. safety walk) sprovodi tim u kome bi trebalo da budu žene koje se svakodnevno kreću tom lokacijom. Poželjno je da u timu bude od 3 do 8 osoba. Upitnik (smernice) sadrži tri tematske celine:

Zašto mi se ne sviđa ovo mesto? — Ova grupa pitanja odnosi se na faktore koji doprinose osećanju nebezbednosti, kao što su: da li je lokacija izolovana, da li na lokaciji ima drugih ljudi, kakvo je ulično osveteljenje, da li postoje napuštene

zgrade i mračni haustori, da li se tu okupljaju lica koje konzumiraju alkohol i narkotike i sl.

Kada i zašto se ne osećam prijatno/bezbedno na ovom mestu? — Na to da li se osećamo bezbedno na određenoj lokaciji može da utiče doba dana tokom kog se nalazimo na njoj. Na primer, školska dvorišta i dečija igrališta su tokom dana bezbedna mesta na kojima ima dosta ljudi i aktivnosti, dok se uveče na ovim mestima često okupljaju mladići koji konzumiraju alkohol i narkotike, lome mobilijar i deluju zastrašujuće. Zato se analiza lokacije najpre radi u večernjim časovima, obično posle dvadeset časova. Ovo se čini i zato što građani i građanke uveče i tokom noći više osećaju izolovanost i strah nego tokom dana. Potom se ista ta lokacija analizira i u toku dana kako bi se prikupile dodatne informacije. Takođe, na umu valja imati i da se izgled neke lokacije menja zavisno od godišnjeg doba. Tako, na primer, žbunje i drveće tokom proleća i leta mogu ograničiti vidno polje osobi koja se kreće određenom lokacijom i poslužiti kao skrovište za potencijalnog napadača, dok to nije slučaj tokom jeseni i zime kada lišće opadne.

Šta treba promeniti da bih se osećala bezbednije na ovom mestu? — Svaka članica tima tokom šetnje beleži svoje utiske i zapažanja, a potom beleži i šta bi konkretno trebalo promeniti na određenoj lokaciji da bi se osećala bezbednije (npr. zameniti dotrajale sijalice na banderama, postaviti uličnu rasvetu ukoliko ne postoji, bolje održavati zelenilo i sl.). U toku „bezbednosne šetnje“ lokacije se i fotografišu, jer je tako lakše potkrepiti tvrdnje o tome da određena lokacija nije dovoljno bezbedna. Korisno je poneti i mape grada ili naselja, na kojima se mogu ubeležiti problematične lokacije. Ovo je naročito korisno ukoliko se analizira više lokacija u gradu, jer se na taj način može napraviti interaktivna mapa mesta na kojima se žene ne osećaju bezbedno.

Korak 3: poboljšanje uslova na analiziranim lokacijama

Nakon analize lokacije tokom „bezbednosne šetnje“ članice tima upoređuju i sumiraju rezultate. Potom se o rezultatima diskutuje u grupi i formulišu se konačne preporuke za poboljšanje uslova na određenoj lokaciji. Ovde se proces, međutim, ne završava. Sledeći važan korak jeste predstavljanje rezultata i pre-

poruka predstavnicima lokalnih vlasti i informisanje građana o nalazima. Jedino se na taj način može osigurati da će bar deo uočenih problema na određenoj lokaciji biti rešen. Nalazi, takođe, mogu biti značajni za predstavnike lokalne samouprave prilikom izrade lokalnih strategija (strategija bezbednosti, strategija za mlade, strategija za unapređenje rodne ravnopravnosti), jer im pruža uvid u konkretne probleme sa kojima se suočavaju žene u lokalnoj zajednici. Kako se ne bi sve završilo preporukama, važno je osigurati praćenje njihove primene, odnosno nakon nekog vremena ponovo treba analizirati lokaciju kako bi se utvrdilo da li su lokalne vlasti sprovele neku od preporuka za povećanje nivoa bezbednosti u javnom prostoru.

Aneks 2: Globalne inicijative koje se bave unapređenjem bezbednosti žena u javnom prostoru

Detaljnije istraživanje bezbednost žena u javnom prostoru započeto je tek krajem osamdesetih godina prošlog veka. Prva organizacija koja je razvila metodologiju za procenu bezbednosti žena u javnom prostoru (*Women's Safety Audit*) još 1989. godine bila je METRAC (*Metropolitan Action Committee on Public Violence Against Women and Children*).⁶⁷ Ova metodologija obuhvata formiranje fokus grupa, sprovođenje anketa i takozvanih „bezbednosnih šetnji“. Procena bezbednosti žena je u Kanadi postala sve popularnija – METRAC je u periodu od 2000. do 2005. godine sponzorisao „bezbednosnu šetnju“ u partnerstvu sa gradskom upravom grada Toronta, koja se kasnije proširila na više od 140 istih i sličnih akcija širom čitavog Toronta. Mnoge ženske organizacije širom sveta shvatile su važnost ove problematike, te su prilagodile spomenutu metodologiju lokalnim i društvenim kontekstima i počele masovno da je koriste.⁶⁸

Organizacija *UN Habitat* je 1996. godine otpočela projekat pod nazivom „Bezbedniji gradovi“ da bi poboljšala bezbednost lokalne zajednice u nekoliko

67 York University Safety Audit. *Leading the Way to Personal and Community Safety*. Final Report: York University Safety Audit, June 2010.

68 Women in Cities International. *Women's Safety Audits: What Works and Where*. UN-Habitat Safer Cities Programme, 2007.

afričkih gradova.⁶⁹ Danas, ova organizacija podržava oko 77 inicijativa u 24 grada širom sveta. Rodna perspektiva ovog programa, pod nazivom „Globalna inicijativa za bezbedne gradove“, pokrenuta je zajedno sa organizacijom *UN Vimin (UN Women)* u pet pilot-gradova: Kairo, Egipat; Kigali, Ruanda; Nju Delhi, Indija; Kito, Ekvador; Port Moresbi, Papua Nova Gvineja. Vremenom se inicijativa proširila na više od dvadeset gradova, sa tendencijom daljeg širenja. Pored organizacije *UN Habitat*, aktuelizaciji problema nasilja prema ženama u javnom prostoru doprinela je i organizacija *Vimin in sitiz internešnal (Women in Cities International – WICI)*. Ova organizacija je 2007. godine, u okviru istraživanja „Bezbedniji gradovi“, koje je sprovodila u saradnji sa još nekoliko partnerskih organizacija, kontaktirala veliki broj grupa i organizacija koje se bave rodnom perpektivom bezbednosti u javnom prostoru da bi mapirala njihova iskustva i aktivnosti za unapređenje bezbednosti žena na lokalnu. U istraživanju su učestvovala 163 organizacije, a podaci su pokazali da je većina organizacija koristila posebnu metodologiju za procenu bezbednosti žena na lokalnu. Pored toga, organizacije su razvile vodiče u kojima se analiziraju bezbednosne pretnje, kao i mape koje su prvenstveno bile namenjene identifikovanju „nesigurnih“ mesta za žene u gradu, naselju ili komšiluku. Mape nisu služile samo tome da se označe nebezbedna mesta za žene nego i tome da ohrabe žene svih uzrasta da iskažu svoja osećanja u vezi sa određenim javnim prostorom kojim se svakodnevno kreću. Ovo istraživanje je ukazalo da procenu bezbednosti žena treba prilagoditi lokalnom kontekstu jer je svaki javni prostor specifičan, te zahteva poseban pristup prilikom kreiranja preporuka za njegovo poboljšanje.⁷⁰

Aneks 3: Inicijative za unapređenje bezbednosti žena u javnom prostoru u Srbiji

Procena bezbednosti žena u javnom prostoru ne utvrđuje samo konkretne bezbednosne pretnje sa kojima se žene suočavaju u javnom prostoru već ispituje i njihovo subjektivno osećanje sigurnosti u mestu u kojem žive. U Srbiji postoji svega nekoliko pilot-studija koje se bave unapređivanjem bezbednosti žena u

69 „Making cities safe for women and girls.“ *Guardian*. <<http://www.theguardian.com/global-development/2013/feb/21/making-cities-safe-women-girls>> 29. 3. 2015.

70 Women in Cities International. *Women’s Safety Audits: What Works and Where*. UN-Habitat Safer Cities Programme, 2007.

javnom prostoru, dok se najveći broj istraživanja bavi porodičnim ili partnerskim nasiljem nad ženama. Organizacija Autonomni ženski centar sprovela je istraživanje tokom oktobra 2014. godine kako bi ispitala na koji način žene i devojke doživljavaju bezbednost u nekoliko gradova u Srbiji, te kako bi predložila određene mere za poboljšanje bezbednosti žena na lokalnom nivou. Iako je istraživanje obuhvatalo relativno mali uzorak od 99 ispitanica, može se zaključiti da se većina žena *uglavnom ne oseća bezbedno* u mestu u kojem živi, dok se, sa druge strane, veliki broj žena oseća sigurno u svom domu. Pored toga, ispitanice uglavnom navode da se same brinu o svojoj bezbednosti ili da im u tome pomaže porodica, prijatelji, dok je veoma mali broj ispitanica naveo da se oslanja na policiju.⁷¹

Slično istraživanje javnog mnjenja sproveo je BCBP 2012.⁷² i 2013. godine⁷³. Podaci su pokazali da se žene u Srbiji u mestu u kome žive, kao i dok hodaju ulicama u svom komšiluku, osećaju manje sigurno od muškaraca. Kao glavne uzroke nebezbednosti žene navode, pre svega, porast uličnog kriminala i nasilja, potom lošu ekonomsku situaciju i narkomaniju, dok je muškarcima na prvom mestu loša ekonomska situacija, zatim porast uličnog kriminala i nasilja, kao i loš rad državnih organa.

Urbanistički zavod Beograda sproveo je 2008. godine detaljnu studiju o bezbednosti javnih i gradskih prostora na teritoriji grada Beograda. Istraživanje je podrazumevalo sprovođenje ankete među ženama, kojom se ispitalo njihovo osećanje (ne)bezbednosti u javnom prostoru Beograda. Pored toga, korišćeni su statistički podaci MUP-a i nevladinih organizacija, koji su omogućili uvid u vrste krivičnih dela, kao i u mesta izvršenja na području deset gradskih opština Beograda. Na osnovu ovog istraživanja dat je veliki broj urbanističkih preporuka

71 Keserović J. *Koliko sam bezbedna? Bezbednosne preporuke za žene i devojke*. Beograd: Autonomni ženski centar, 2015.

72 Bjeloš, M. *Šta žene i muškarci misle o ličnoj, bezbednosti države i bezbednosnim integracijama*. Beograd: Beogradski centar za bezbednosnu politiku, 2012.

73 Istraživanje je sproveo Beogradski centar za bezbednosnu politiku u saradnji sa CeSID-om u periodu od 9. do 19. marta 2013. godine na teritoriji Republike Srbije, bez Kosova i Metohije. U istraživanju je učestvovalo 1185 osoba muškog i ženskog pola, koje su predstavljale reprezentativni uzorak. Istraživanje je dostupno na: <http://www.bezbednost.org/upload/document/graani_srbije_o_korupciji_u_policiji.pdf>.

koje se odnose na poboljšanje bezbednosti žena u javnom prostoru, kao što su parkovi, pešačke i biciklističke staze, podzemni prolazi i dr.⁷⁴

Seksualno uznemiravanje u javnom prostoru takođe predstavlja jedan od segmenata ugrožavanja bezbednosti žena. U Srbiji postoji ograničen broj inicijativa koje se bave sprečavanjem seksualnog uznemiravanja. Jedno od malobrojnih istraživanja sprovedenih o ovoj temi ispitalo je rasprostranjenost seksualnog uznemiravanja u javnom prevozu u Beogradu.⁷⁵ Rezultati su pokazali da je 60–80% Beograđanki doživelo neki oblik seksualnog uznemiravanja u javnom prevozu. Američka organizacija „Zaustavimo seksualno uznemiravanje na ulicama“⁷⁶ pokrenula je program u Nišu koji se bavi ovom problematikom. Tačnije, kako bi bio ispitano opsega seksualnog uznemiravanja na ulicama Niša, sprovedeno je pilot-istraživanje u tri srednje škole i na dva fakulteta. Cilj je bio da se nakon sprovedenog istraživanja informacije iskoriste za kampanju koja bi podigla svest o seksualnom nasilju i uznemiravanju, a samim tim doprinela i njegovom smanjenju.

Ulično uznemiravanje žena

Međunarodni pokret Holabek (Hollaback), koji je nedavno započeo svoj rad i u Srbiji, bavi se suzbijanjem uličnog uznemiravanja žena i LGBTIQ osoba. Ovaj pokret je nastao kao lokalna inicijativa u Njujorku 2005. godine, kada je par aktivistkinja osnovalo blog o iskustvima seksualnog uznemiravanjem žena u javnom prostoru. Pet godina kasnije inicijativa je prerasla u međunarodni pokret, koji danas deluje u celom svetu – u 62 grada, u 25 zemalja i na 12 jezika. Aktivnosti pokreta Holabek (Hollaback) u Srbiji podrazumevaju sprovođenje istraživanja o

-
- 74 Javno preduzeće Urbanistički zavod Beograda. *Sigurni javni prostori: studija o bezbednosti javnih gradskih prostora u Beogradu*. Beograd: Misija OEBS u Srbiji, 2008.
- 75 Tansković B., Račeta M. *Istraživanje seksualnog uznemiravanja u javnom prevozu u Beogradu*. TEMIDA: 2007: 23–32.
- 76 Stop street harrasment. „Surveying youth about street harassment.“ <<http://www.stopstreetharrasment.org/2014/10/serbiashsurvey/>> 15. 1. 2015.

*seksualnom uznemiravanju na javnim mestima, edukaciju, kao i razne akcije podizanja svesti o rodnom uznemiravanju.*⁷⁷

Još je jedna aktivnost usmerena na ispitivanje nasilja nad ženama u javnom prostoru sprovedena u Nišu. Naime, kako bi aktuelizovao temu bezbednosti žena u javnom prostoru, BCBP je, u saradnji sa SKGO, na treningu o rodnoj ravnopravnosti i bezbednosti namenjenom predstavnicima opština, policije i civilnog društva, predstavio metodologiju za procenu bezbednosti žena u javnom prostoru. Podstaknut time *Centar za devojke* iz Niša tokom novembra i decembra 2014. godine sproveo je pilot-istraživanje u kojem je učestvovala 741 ispitanica. Istraživani su razlozi zbog kojih se žene ne osećaju sigurno na teritoriji Niša i utvrđeno je da se žene najnebezbednije osećaju noću u parkovima i na ulicama. Kao glavne razloge za to ispitanice su navele da na ulicama i u parkovima ima narkomana i alkoholičara, zatim da ulično osvetljenje ne osvetljava dovoljno deo ispred zgrada i same ulaze zgrada. Na kraju, ispitanice su dale svoje predloge za unapređenje javne sigurnosti žena u Nišu, od kojih su neki bili povećanje broja policajaca, poboljšanje osvetljenja u javnom prostoru, postavljanje sigurnosnih kamera i dr.⁷⁸

77 Izvor: Hollaback Srbija <<http://serbia.ihollaback.org/>>.

78 Povodom predavljanja rezultata istraživanja o rodnoj proceni, sprovedenog na teritoriji Niša decembra 2014. godine, održana je preskonferencija u Medija centru. <bezbednosti.<http://www.centarzadevojke.org.rs/index.php/vesti/83-rodna-procena-bezbednosti-zena-u-nisu>>.

IZVORI

- Babović, M., Ginić, K. i O. Vuković. *Mapiranje porodičnog nasilja prema ženama u Centralnoj Srbiji*. Beograd: SeConS, 2010. <http://www.sigurnakuca.net/upload/Mapiranje_porodicnog_nasilja_prema_zenama_u_Centralnoj_Srbiji.pdf>. 1. 3. 2015.
- Bjeloš, M. *Šta žene i muškarci misle o ličnoj, bezbednosti države i bezbednosnim integracijama*. Beograd: Beogradski centar za bezbednosnu politiku, 2012.
- Beogradski centar za bezbednosnu politiku. „Šta su bezbednosni izazovi u Sandžaku i kako ih rešiti?“ 20. 4. 2012. <http://www.bezbednost.org/cms/view.php?id=4504&article_page=1>.
- Vuković, Boris. „Čistka šefova u MUP.“ *Blic Online*, 5. 9. 2014. <<http://www.blic.rs/Vesti/Hronika/492952/CISTKA-sefova-u-policiji>>.
- „Mediji pali na slučaju Tijane Jurić.“ *B92*. <http://www.b92.net/info/komentari.php?nav_id=886113> 8. 8. 2014.
- DevInfo. „Profil – Novi Pazar.“ <http://www.devinfo.live.info/profilelauncher/serbia/files/profiles/sr/1/DI_Profil_Novi%20Pazar%20-%20grad_EURSRB002001007003.pdf> 1. 3. 2015.
- Đorđević, S. i G. Radovanović. *Partnerstvo za bezbedne zajednice*. Beograd: Beogradski centar za bezbednosnu politiku, 2014. <http://www.bezbednost.org/upload/document/partnerstvo_za_bezbedne_zajednice.pdf> 1. 3. 2015.
- Đurić, S. i B. Popović-Čitić. „Strah od kriminala u glavnim gradovima bivših jugoslovenskih republika.“ *Sociologija*, Vol. LV (1), (2013).
- Javno preduzeće Urbanistički zavod Beograda. „Sigurni javni prostori: studija o bezbednosti javnih gradskih prostora u Beogradu.“ Beograd: Misija OEBS u Srbiji, 2008.
- Ka rodno osetljivoj Strategiji bezbednosti Grada Niša*. Niš: Ženski istraživački centar za edukaciju i komunikaciju Niš, 2014, 21. <<http://zicni.org.rs/documents/rezultati.pdf>> 1. 3. 2015.
- Keserović, Jelena (ur.). *Koliko sam bezbedna? Bezbednosne preporuke za žene i devojke*. Beograd: Autonomni ženski centar, 2015. <http://www.womenngo.org.rs/images/publikacije-dp/2015/Bezbednost_zena_i_devojaka-Brosura%20.pdf>.

-
- Lešević, P. „Atletski stadion do kraja godine.“ *Danas*, 22. 1. 2015. <http://www.danas.rs/dodaci/sandzak/atletski_stadion_do_kraja_godine_.42.html?news_id=296172>.
- Ministarstvo unutrašnjih poslova. *Strategija policije u zajednici*. Beograd: MUP, 2013. <http://www.mup.gov.rs/cms_cir/sadrzaj.nsf/strategije.h> 1. 3. 2015.
- Nićiforović, M. „Novi Pazar opasan za življenje.“ *Večernje novosti Online*, 4. 9. 2013. <<http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/hronika/aktuelno.291.html:452436-Novi-Pazar-opasan-za-zivljenje>>.
- „Održan protest ispred Policijske uprave protiv sve češćih ubistava.“ *Sandžakpress*, 7. 6. 2013. <<http://sandzakpress.net/protest-ispred-policijske-uprave-protiv-sve-cescih-ubistava>> 1. 4. 2015.
- Pećo, D. „Grad Novi Pazar mimo zakona uložio milion i po evra u izgradnju stadiona.“ Centar za istraživačko novinarstvo Srbije, 4. 4. 2013. <<http://www.cins.rs/srpski/news/article/grad-novi-pazar-mimo-zakona-ulozio-milion-i-po-evra-u-izgradnju-stadiona--194>>.
- „Pucnjava u Novom Pazaru, jedna osoba ranjena.“ *Blic Online*, 9. 3. 2015. <<http://www.blic.rs/Vesti/Hronika/541036/Pucnjava-u-Novom-Pazaru-jedna-osoba-ranjena>>.
- Ristanović Nikolić, V. „Razvoj službi za pomoć i podršku žrtvama kriminaliteta u Srbiji.“ *Temida*, (jun 2007): 5–17.
- SIEPA baza opština. „Novi Pazar.“ <<http://serbia-locations.rs/municipalities-srb/municipality.php?ID=110>> 1. 3. 2015.
- Tansković, B. i M. Račeta. „Istraživanje seksualnog uznemiravanja u javnom prevozu u Beogradu.“ *Temida*, (2007): 23–32.
- „Tijana Jurić ubijena, uhapšen osumnjičeni.“ *RTS*, 7. 8. 2014. <<http://bit.ly/1DJw55M>>.
- „Uhapšen vojni policajac zbog devet silovanja na Mostarskoj petlji.“ *Blic Online*, 27. 11. 2013. <<http://www.blic.rs/Vesti/Hronika/423275/Uhapsen-vojni-policajac-zbog-devet-silovanja-na-Mostarskoj-petlji>>.
- Horvat, M. i Perasović Cigrovski, B. „Uznemiravanje žena na javnim mjestima – osvrt na uzroke, oblike i učestalost problema uznemiravanja u Hrvatskoj i svijetu.“ *Sociologija i prostor*, 52, (2014) 200 (3): 293–312.

- Šarenkapić, S. (ur.) *Mali vodič kroz ljudsku sigurnost*. Novi Pazar: Kulturni centar DamaD, 2014. <<http://www.kcdamad.org/wp-content/uploads/2015/01/Mali-vodic-kroz-ljudsku-sigurnost-final.pdf>> 1. 3. 2015.
- Atkins, S. and S. Husain; Storey, A. *The Influence Of Street Lighting On Crime And Fear Of Crime*. London: Home Office Crime Prevention Unit, 1991. <<http://www.celfosc.org/biblio/seguridad/atkins.pdf>> 1. 3. 2015.
- Bialeschki, D. *Fear of violence, freedom and outdoor recreation: a feminist viewpoint*. Oxford: Oxford University Press, 2011. <http://lin.ca/sites/default/files/attachments/CCLR9_49.pdf> 1. 3. 2015.
- Cassidy, M. and K. Lonsway; Nicholl, C.; Ross, C. „The Victims’ View: Domestic Violence and Police Response.” Paper presented to the World Congress of Criminology, Societe Internationale de Criminologie, Rio de Janeiro, Brazil, August 2003.
- Cossmann, J. and E. Rader. „Fear of Crime and Personal Vulnerability: examining self-reported health.” *Sociological spectrum* 31, (2011): 141–162.
- Ferraro, K. F. „Women’s fear of victimization: Shadow of sexual assault?” *Social Forces*, 75(2), (1996): 667–690.
- Hollaback Srbija: <<http://serbia.ihollaback.org/>>.
- „Making cities safe for women and girls.” *The Guardian*. <<http://www.theguardian.com/global-development/2013/feb/21/making-cities-safe-women-girls>> 29. 3. 2015.
- May, D. „The effect of fear of sexual victimization on adolescent fear of crime.” *Sociological Spectrum*, 21 (2001): 141–174.
- „Surveying youth about street harassment.” *Stop street harassment*. <<http://www.stopstreetharassment.org/2014/10/serbiashsurvey/>> 15. 1. 2015.
- Truman, J. *Fear of crime and perceived risk of victimization among college students*. Orlando: University of Central Florida, 2005.
- Valentine, G. „Images of Danger: Women’s Sources of Information about the Spatial Distribution of Male Violence.” *Area*, 24 (1992): 22–9.
- Whitzman, C. and M. Shaw; Andrew, C.; Travers, K. „The effectiveness of women’s safety audits.” *Security Journal* Vol. 22 (3) (2009): 205–218. <http://etd.fcla.edu/CF/CFE0001622/Truman_Jennifer_L_200705_MAST.pdf> 1. 3. 2015.

Women in Cities International. „Women’s Safety Audits: What Works and Where.” UN-Habitat Safer Cities Programme, 2007. <<http://mirror.unhabitat.org/pmss/listItemDetails.aspx?publicationID=2847>>.

York University and The Metropolitan Action Committee on Violence Against Women and Children. „York University Safety Audit: Leading the Way to Personal and Community Safety.” June 2010. <<http://safety.yorku.ca/files/2013/01/METRAC-Audit-Report.pdf>>.

